

filmvilág 4

1973. február 15.

filmvilág

APRILIS 15

A *Filmvilág* megjelenésének tizenötödik évfordulóján szeretettel köszönti a lap olvasóit és szerzőit a *Filmvilág* szerkesztősége:

Gyertyán Ervin, Hámos György, Hegedűs Zoltán,
Létay Vera, Pongrácz Zsuzsa, Zsugán István.

BEVEZETŐ HÚSZ LEVÉLHEZ

Nem rossz szerkesztőség a miénk, csak élehetetlen. Lám most is annyira elmerült a különböző ünnepi évfordulók számontartásában, hogy a rólu-
k szóló cikkek olvasásában elmélyülve, teljesen kiment a fejéből: magunknak is évfordulónk van. Ezzel a számunkkal zárjuk le megjelenésünk tizenötödik évét, s kezdjük el a tizenhatodikat. Megbízható esztéták szerint a *Filmvilág* megjelenése előtt filmesztétikai lap még nem volt hazánkban, s ha indult is hasonló törekvésű folyóirat: ekkora kort az sem ért meg. Mindez, sajnos, csak néhány héttel a február tizenötödiki számunk előtt jutott eszünkbe. Ennek köszönhető, hogy ellen tudtunk állni a kísértésnek: egy ünnepi szám megszerkesztésének. S így, a véletlen segítségével, sikerült hűnek maradnunk egyik negatív erényünkhöz: nem lettünk ünneplésesek. Érdekes, ha jó tulajdonságainkat fel akarnám sorolni — amit a viláért sem tesztek meg — csupa negatív jó tulajdonság jutna eszembe: általában *nem* voltunk ünneplésesek, *nem* estünk kétségbe, *nem* tartottuk csalhatatlanoknak magunkat, *nem* emlegettünk sem csúcso-
csokot sem hullámvölgyeket, nem lelkendeztünk és *nem* szitkozódunk, modernek sem igyekeztünk lenni, de konzervatívak még kevésbé. Abba is hiszom, hiszen már-már dicsekvésnek hatna, hogy mi mindent *nem* csináltunk. Hogy mit csináltunk — jól vagy rosszul: talán körvonalazódik a bevezető után következő húsz levélben, jegyzetben, kis cikkekben, melyeket rendezők, kritikusok, esztéták és írók írtak nekünk abból az alkalomból, hogy betöltöttük tizenötödik évünket.

Mondanom sem kell: ezek az írók — melyeket hálásan köszönünk

— nem spontán elhatározások következményei. Sem Fábri Zoltán, sem Csurka István, sem Nemeskürty István nem várták izgatottan azt a napot (hiszen mi is majdnem megfelle-
ledkeztünk róla), melyen végre elmondhatják véleményüket a tizenöt éves *Filmvilágról*. Mi kértük fel őket erre. Hogy mérhetetlen elfoglaltságuk ellenére, mégis szinte valamenyien és hihetetlenül gyorsan teljesítették kérésünket: azt bizonyítja, még nem hűlt ki a levegő a *Filmvilág* körül. S még valamit, hogy valamennyien benne élnek abban az európai szellemi és művészeti légkörben, melyben művészetet-
történeti egy régi szakmai folyóirat ilyen természetű kérésének teljesítése. Felkérésünk ezért cselnek is felfogható — annak az érdekében, hogy többségükben kitűnően író, de a cik-
kírától konokan vonakodó rendezőink: megszólaljanak lapunkban. Tudtuk, hogy nem ünnepi méltatást kapunk tőlük (az olvasó meggyőződhet erről), hanem olyan tömör — komoly vagy kíméletesen könnyed — elemzést lapunknak, melyekből egész filméletünk gondjai kirajzolódnak. Akár úgy, hogy elismeréssel illetik a *Filmvilágot* e problémák megemlézéséért, akár úgy, hogy számonkérnek: miért nem foglalkoztunk ezekkel a kérdésekkel. Jogcímük mindenképpen van hozzá ele-
gendő. Sokan közülük osztottak a *Filmvilág* alapítási gondjaiban, mások segítettek kialakítani arculatát. Ismét mások — rendezőink — műveikkel, művészi hatásuk elemzésével vagy vallomásaikkal: egy-egy csinos kötetrelváltó abszolváltak a *Filmvilág* tizenöt testes kötetéből.

Mégis, mennyi minden kimaradt ebből a 11 520 oldalból. Mennyi fontos életműelemzés, egészséges vita,

filmpublicisztika. A Filmvilágot születésekor „gazdái” rengeteg fontos és szép feladattal bízták meg, s mérhetetlenül kicsire méretezték. Örülünk, hogy méltatóink most elsősorban terjedelmünket vetik szemünkre. Nincsenek nagy-folyóirat ambícióink: de ami kevés, az kevés. Az elmúlt tizenöt évben minden lap megváltozott: tágasabb, testesebb, mutatósabb lett. Mi megmaradtunk kis formátumúnak és harminckét oldalasnak. Megmaradtunk továbbá — elég hosszú ideig — a magyar filmművészet egyetlen gondozóinak. (Ilyen kis filmművészet nincs is.) Később megszületett ugyan dundi kis hugunk a Filmkultúra, mely hihetetlenül gyorsan fejlődött (igaz, hogy bőven táplálták papírral), sok terhet levett ösztövérről vállunkról. Így is maradt számunkra is, számára is elég feladat. Filmállapotaink ebben a pillanatban nem a legbiztatóbbak. Most sem érezzük úgy, hogy mélyponton vagyunk, de valamiben sürgősen meg kell kapaszkodnunk, hogy mélyebbre ne csúszunk. Azt hiszem, erre a sokkra — egy egészséges váltás érdekében — szükségünk is volt. Az általános elragadtatásban (milyen csodálatos csúcsra értünk!) megfeledkeztünk a filmművésztől. S főleg róluk, akik megnézik a filmeket. Nézőtereinket nem eleven emberek, hanem Mokép statisztikák töltötték meg. Sajnos a statisztikák sem művelődni, sem tartalmasan szórakozni, sem fizetni nem tudnak. Bár a tennivalókat ilyen élesen nem lehet kettéválasztani: a következő munkamegosztást javasolnám — a Filmkultúra az alkotókba öntőn erőzt az ingoványból kilábaláshoz, s mi addig a nézőket — akikkel jó kapcsolatunk megmaradt — tartjuk szóval. Részben olyan kritikákkal, melyek nem keltik a nézőben a szellemi fogyatékoság kínos érzését — hogy mennyi szépséget és mélységet nem képes érzékelni, melyet a legegyszerűbb kritikus is nyomban észlel (amint értesül az alkotó nevééről vagy parabolája értelméről). Részben: készülő jeles alkotásokról szóló érzékletes beszámolókkal, hiszen ebben az állapotában még minden film úgyszólván varázslatos. A fentiekén kívül lekötneink olvasóink érdeklődését egyre bővülő televíziós rovatunkkal. Úgy képzel-

jük, ha megkapjuk az immár nélkülözhetetlen 16 oldal bővítést (de nyolcra is beletörődünk) megvethetnénk egy televíziós folyóirat alapjait. Erre most éppen olyan szükség van, mint 15 éve volt a Filmvilágra.

Nagyon örülünk, hogy a hozzánk intézett húsz levél legtöbbször erre nyomatékos biztatást, sőt konkrét javaslatokat is kaptunk. A televízió és nézője kapcsolata olyan elvonná vált, hogy nagy hiba lenne ezt a tévécentrikus közérzetet nem kihasználni a néző és kritikus véleményének folyamatos szembesítésére, az ízlés és az esztétikai érzék fejlesztésére. Hogy lesz-e erőnk ehhez is? Mostoha sorsunk (a 32 oldal terjedelem) a szerkesztőség szinte valamennyi tagját arra kényszerítette, hogy művészeti mondanivalóit más műfajok ürügyén s más lapok vendégszeretét élvezve — írassa ki magából. E kényszernek engedelmessé lett például Létay Vera az Élet és Irodalom színházi kritikusa, e sorok írója ugyan e lap tévéesszéistája, Gyertyán Ervin és Hegedűs Zoltán pedig a Népszabadság filmbírája. Köszönet a támogatásért. De idehaza is szeretnénk dolgozni. (Ha volna helyünk a „lap alatt”.) Pedig a kis gárda, melyet a lap alapításánál a Filmvilág szerkesztésében való részvételre felkértem: úgyszólván változatlan. Illetve annyiban változott csupán, hogy egy homogén szellemi légkörben élve: magabiztosabbá, következetesebbé vált. Egyénisége feladása nélkül: alapvető művészi vagy ideológiai kérdésekre meglehetősen azonosan reagál. Ha lapunk állásfoglalásaiban bizonyos következetességet tapasztal az olvasó: az említett belső viták javára írja.

S kérjük, arra is figyeljen fel, hogy e szerencsés adottságok ellenére: a klikké szerveződés kísértését távoltartottuk magunktól. Mivel ezt a jelenséget tartjuk művészi és kritikai életünk legnagyobb veszelmének. Talán e negatív jó tulajdonságunk megemlékséivel (nem váltunk klikké sem) be is fejezem a sok negatív jelenség felsorolását. S átadom a szót a levélíróknak. Tőlük sok mindent megtudhatunk filmművészetünkről és rólunk is.

HAMOS GYÖRGY

Amikor a kísérleti nyulak tanították a tudományt ...

Minden elméletnek szüksége van kísérleti nyulakra, melyeken kipróbálja tételeit, s egyáltalán elméletté fejleszti önmagát. Az esetek többségében azonban ez a kísérleti nyulak kárára történik: elpusztulnak, hogy az elméletből lehessen valami. Hósi halálukra aztán senki sem emlékszik. Amikor a Filmvilág megindult, azzal a fantasztikusnak látszó törekvéssel állt elő, hogy a nem létező magyar filmelmélet kibontakozásához a magyar film újabb törekvéseinek felkarolását kínálja „kísérleti anyagnak”. Így tanultam meg a dokumentalizmus esztétikai vonatkozásait a *Nehéz emberek*-en, a film-dráma és filmelbeszélés sajátosságait a *Megszállottakon* és az *Igy jöttem*-en, — s azt hiszem, nemcsak én követtem ezt az utat, mivel a lap kezdettől fogva összekötötte a magyar film közügyé változtatásának törekvését a filmelméleti gondolkodás kialakításával. Ma már, jelentős nemzetközi filmsikereink után ez természetes árukapcsolás, azon sem csodálkozik senki, hogy a „kísérleti nyulak”, a filmek, nem károsodtak, bele sem pusztultak a vállalkozásba. Annak idején azonban, mikor jelentős filmjeink még csak érlelődtek, — ez olykor megmosolyogni való vállalkozásnak tűnt. Mégis, az élet pár éven belül, már 1962-ben, a

Megszállottakkal igazolta ezt a törekvést, s talán meghálálva az előlegezett elméleti hozzánemértést — egyre több valós kérdéssel lepett meg bennünket, kritikusokat, elméletben tájékozódni akarókat. S ha valamennyire sikerült kibontakoztatni az elméletibb látásmód kereteit, úgy az javarészt a magyar filmekben felvetett sorskérdéseknek, a közös elméleti talajnak, másszóval a „kísérleti nyulaknak” volt köszönhető.

Ezzel azonban több is történt a filmesztétikai kutatások elindításánál. Mivel az elméleti „talajfogás” egyszerre serkentette a magyar filmet és a filmben való gondolkodást, — kialakult egy olyan kritikus gárda, mely egészen sajátos viszonyba került a magyar filmművészettel. Az éles viták, a szenvedélyes kritikák a belső azonosulásból iródtak, a kritikus magáénak érezte a film fejlődésének ügyét, nemcsak bírálta, hanem szerette is a filmet, drukkerre volt ennek a fejlődésnek. Mert olyan műhelyatmoszféra alakult ki, melyben egy táborba került a filmművészet fejlődésének progressziója, és a filmelmélet és kritika művelőinek csoportja. Ez a belső azonosulás, mint említettem természetesen nem zárta ki a legélesebb vitákat, a legkíméletlenebb kritikákat sem — olykor azoknak az alkotásoknak esetében sem, melyeket utólag az idő igazolt, esetleg a kritikákkal szemben. Mégis a bírálatok élességén mindig érezhető volt ez a közös ügyért harcoló, érzelmi elkötelezettség. Alapjában véve ezt a magyar filmművészet nagy, társadalomformáló korszaka, a politikával partner szerepet játszó törekvése határozta meg, a műhelyatmoszféra kialakításában azonban a Filmvilág szervező munkája, és nem utolsó sorban atelier hangulata is hozzájárult.

Miért írom mindezt múltidőben? Azért, mert ma ezt a hangulatot, szervező centrumot kellene újjáépíteni, pontosabban más helyzetnek megfelelően továbbformálni. Ma már van elméleti szaklap, a szakma fejlődésének kialakult egy sor egyéb fóruma, nem úgy, mint a Filmvilág alakulásának idején, mikor ez volt egyetlen szemlélő, eredményeken, tennivalókon gondolkozó fórum. Emellett a magyar film fejlődésében

újabb változások korát éljük, s itt legalább olyan tapintat és elméleti érzékenység, gyakorlati hozzáértés és főként „drukker-hangulat” szükséges, mint a lap indulásának idején, a nagy korszak beindulásának kezdetén. Csak ezt a szerepet ma már más eszközökkel, más feltételek között kell ellátni, hogy a régi hangulat újjászülethesse. S hogy a magyar filmek a kísérleti nyúl szerepét valóban túl tudják élni, s kialakulhasson egy újabb fellendülés: első sorban a moziban, a jelentős alkotásokat figyelő nézők élményeiben, — de a filmkritikában is. Meggyőződésem, hogy a lap, mint már annyiszor, ezt a „váltást” is jól fogja venni, s újjá tudja építeni műhelyét, alkotói-kritikusi szövetségének egykori egységét.

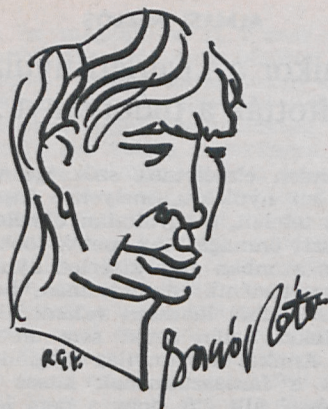
BACSÓ PÉTER

A pult túlsó oldaláról

Mikor megtudtam, hogy a Filmvilág 15. születésnapját ünnepli, fájdalmas sóhaj szakadt ki belőlem: a fene egye meg, hogy öregszem. Úgy vagyok ezzel, mint a házukbéli lánnyal, akinek a születésénél még ott bábáskodtam, és most előre köszönhetek neki a kapuban: Kezít-szókolom.

Igy megváltozott az én viszonyom is a Filmvilághoz. A kezdet kezdetén, boldogult kritikus koromban még én is irtam bele engesztelhetetlenül harcos kritikákat, sziporkázóan szellemes cikkeket, mindent és mindenkit kioktató okos eszme-futtatásokat. Azóta sok víz lefolyt a homlokomon, átkerültem a pult túlsó oldalára és kéthetenként nem kis szorongással veszem elő a lapot, hátha valamilyen vonatkozásban előfordul benne az én nevem is.

Születésnap ajándéku csak polonius-i tanácsokat tudok adni. Csak higgadtan, türelmesen. Nem biztos, hogy az az igazi film, ahogy azt a kritikuskolléga egyetlen lehetséges modellben elképzelte magának és ezt használja egyedül mércének. Godard-ra hivatkozom, aki valahol azt írta, hogy a film olyan, mint a

papír, mindenre felhasználható: költeményre, újságcikkre, elszámolásra és így tovább. De ugyanakkor ne legyen a kritikuskolléga elnéző jó nagybácsi se, aki mindent megért és mindent meg tud magyarázni. Tudom, hogy ezek az okos tanácsok tele vannak ellenmondásokkal, de mit csináljak, ha az élet ilyen bizonyult.

BÍRÓ YVETTE

Szeretettel a konkurensnek

Elhárítani nem tudván a provokatív, pajzánnak tetsző, ám nagyon is szigorú hámosi kérdést: van-e viszonyom? — ezúttal a Filmvilággal: töredelmesen be kell vallanom, hogy van, még pedig bűnös, másfél évtizede tartó, szüntelen, megszakítatlan viszonyom van vele. Mit tagadjam, szenvedélyes viszony ez — (különben hogyan is maradhatott volna fenn ilyen hosszú időn át?) — vagyis mai napig tele vagyok indulattal, figyelemmel és féltéssel, érdeklődéssel és rosszmájúsággal, ha kezembe veszem, ha találkozom vele.

A féltékenységet, gondolom, nem kell hosszabban indokolnom. Ki vonhatná kétségbe, hogy a film világa sokkal tágabb, nagyobb kiterjedésű birodalom, mint a film kultúrája, mely szükségképpen az előbbi töredéke, kisebb része, egyik eleme le-

het csak? Míg ők, falánk étvágygal, nem kevesebbet, mint az egész filmvilágot vették célba, nekünk, kényszerűen csak a körülhatároltabb filmkultúra maradt. Szegény-e, megbocsájthatatlan vétek, ha társunk (riválisunk) telhetetlenségét, pusztíthatatlan népszerűségét látva olykor megkísérelt az irigység gonosz szelleme? Valószínűleg ez az oka annak, hogy viszonyunkat, jó rava-szul, egymást mindig szemmel tartva a határozott szereposztás józan elkülönítésével próbáltuk meg egyensúlyban tartani. Ha vonzó, népszerű műfajok ott — véltük — úgy nagyobb szakszerűség itt, ha mozgékony, gyors reakciók náluk — úgy inkább részletezőbb elemzések nálunk. És folytathatnám az ellentét-

párokat sokáig — úgyis csak mentegőzésnek tetszene. Partnerünk mindenképpen túl közel van hozzánk ahhoz, semhogy tevékenységét hűvös közömbösséggel szemlélhetnénk. Egy színpadon játszunk, egy drámában — érthető, ha a mi munkánk-nak is aktív meghatározója, viszonyítási mértéke lett. Ami pedig az ő „játékukat” illeti, meg kell állapítanom (ezúttal már elfogultság nélkül), — van mire szerénynek lenni-ök. Ha az első próbaszámok izgal-mára gondolok, mikor egy teljesen előzmények nélkül álló műfajt, sosem volt folyóiratprofil kellett kialakítani, mely filmesztétikát, történetet, szellemes és tömör kritikát kísérelt meg valahogy egységbe foglalni — biztos, hogy jogos sike-

rekre emlékezhetünk; vagy ha az elmúlt évek lendületes, feszültségektől fűtött korszakára, mikor a kritika a magyar filmnél nem sokkal kisebb felfedező kedvvel tanult meg bírálni, értékeket felismerni, ízlést orientálni. Most új területek bekebelezésére került sor, a televízió senkiföldjének meghódításával, újból fejhosszal megelőzve mozgékony-ságban, rugalmasságban, a változó igények kielégítésében. Csoda-e ha megint felébresztette a fokozott érdeklődést és ebbe megint csak néhány csepp izgató irigység-adagot is injekciózott?

Am ha már mindenáron vallomásra kényszerítettek és ország világ tudomására kellett hoznom viszonyunk legbensőbb természetét, hadd mondjam végig a mondatot: nagy szükségünk van erre a partnerre, hiszen szövetségesünk, társunk; egymásra vagyunk utalva. Mit szépitsem tovább a dolgot, nem is viszony ez, — inkább olyan, mint egy komoly, elnyűhetetlen, széttéphetetlen házasság.

CSURKA ISTVÁN

Pusztába kiáltozni

Féloldalas, félkarú minden kritika, ha nem a műalkotás nyelvén íródik. Erre az egyébként mindössze közhelymélységű megállapításra, evidenciára akkor ébredtem rá teljes bizonyossággal, amikor 14—15 évvel ezelőtt a Filmvilágba írtam kis filmkritikákat nagy külföldi filmekről. Amikor megdicsértem és megbíráltam Blasettit, René Claire-t, angol, olasz, francia filmek rendezőit, színészeit. Vajon hallja Blasetti amit mondok? Mit szól hozzá René Claire, hogy ámuldoztam az Orgonás kapu hangulati csodái fölött. Mire valók hát az elmés megjegyzések, az éles szemmel meglátott és elemzett kifejezési formák, a hibák feltárása, ha megírásukkal a kritikus a legceskélyebb mértékben sem hathat az alkotóra, a létrehozóra, a filmművészetre. Pusztába kiáltott szó az egész.

Így kezdődött ...

Hon emek érteleme?

Carrollson

Mennyire más — láttam már akkor is — a helyzete azoknak a szerencsés társaknak, akik honi filmtermésünket kritizálhatták. Mily eleven hatások kiváltására voltak képesek! Minő indulatokat lobbantottak fel! És micsoda formáló, alakító erővel szóltak bele a magyar filmvészetbe!

A magyar filmrendező elolvashatja a magyar kritikát, és meg is értheti. És ennek aztán számtalan következménye lehet. A kritikus mindkét kezét használja, használhatja — védekezően tárva maga elé, vagy arcát eltakarandó ...

S miközben én irigyeltem a boldogokat, akik a közvetlen hatáskiváltás eme kegyében részesültek, óriási csodálkozással vettem tudomásul, hogy ők majdnem ugyanígy irigyelnek engem. Engem, a pusztába kiáltozót. Engem, akit a saját, akkor még sokkal gyakoribb és elevenebb magyar-filmforgatókönyv-írói munkásságom a külföldi filmek bírálására szorított.

Hát mi abban a jó, a pusztába kiáltozni? Napirendre térve a saját csodálkozásom fölött csak ezt az egy értelmes következtetést tehettem: úgy látszik nemcsak az a szükséges és értelmes, ami hatásos, illetve közvetlen reakciót vált ki, hanem sokszor még egy mégannyira csak önmagáért való cselekvés is az. Úgy látszik, a kritikus néha arra is vágyik, hogy meg se hallják a szavát.

Az idő távlatának szubjektív érzéklése, s az emlékezet viszonylagosága mindig meglep, ha rajtakapható, különösen, ha valami váratlan apropó a távolabbi múltból úgy hoz közel egy elfelejtettnek vélt emléket, hogy a tegnapi élmény élességével ugrik elém, illetve talán még élesebben, mert összefüggésekben mutatja meg magát.

Így látom Hámos György lakását azon a téli délelőttön, amikor nem sokkal a Filmvilág első számának megjelenése előtt egyszer nála voltam. Rég kiment a fejemből, hogy valaha megfordultam ott. De most, hogy a tizenöt éves évforduló emlékezésre sarkall, váratlan élességgel látom azt a napsütésnek alig nevezhető, a bútorok, tárgyak felületén mégis emlékezetes intenzitással megcsillanó hűvös fényt ami az ablakon beáradt, érzem a szoba melegét, s látom a lakást, rendkívül valóságosan, abban a formában, ahogy talán már nem is létezik, hiszen 15 év alatt bizonyára átalakult, más lett, bútorai kicserélődtek, talán maga a lakás is, ez végül is a mai építkezési, költözködési, átrendezési lázban egy főszerkesztőnél sem volna meglepő, s így előfordulhat, hogy ebben a már talán nem is létező, számomra mégis Hámos valamennyi otthona közül az egyetlen valóságos otthonban látom magát Hámost, amint fel-alá járkál,

halk szóval tervezget, s a leendő lapról beszél, amely szerinte gazdája kell hogy legyen a magyar filmművészetnek, minden gondjának-bajának érzékeny ismerője és hű tükre, s amelynek gazdái, munkatársai kell hogy legyenek a magyar filmművészek is. Egyetértettünk. A pillanat történelmiségét azon a délelőttön csak a múlthoz viszonyítva élhettük át, (ez az összefüggés se volt olyan persze, amire könnyen legyinteni lehetne), de nem tudhatunk még semmit arról, mit tartogató számunkra a jövő, s az egyre korszerűsödő, bár szempontjaiban olykor az irracionalitás látszatával változó vállalati-szakmai átszervezési technika. Arról például akkor még éppen csak, hogy sejtésünk lehetett, hogy az egyre népszerűlenebb központi dramaturgia, s a könyvelfogadás akkori módszere előbb-utóbb meg kell hogy szűnjön, mert nem jó, de arra még csak gondolni se mertünk, hogy valaha egyszer csoportrendszer is lehet majd stúdiómunka megbecsülendő programmal, az olykor változó játékszabályok ellenére is izmosodó eredményekkel, s persze arra sem, hogy mire igazán kóstolgatni kezdjük a műhelymunka zamatát, abba is kell majd hagyni, mert elérkezik az ideje, hogy vállalatokká alakuljunk, s újra próbálkozhatunk a központi dramaturgiával, hátha sikerül megint megszeretni. Nem. Azon az opálos csillogású téli délelőttön se Hámos, se én nem gondoltunk, nem is gondolhattunk minderre, mert akkor ez még jövő volt, kalkulálhatatlan, mint ahogy nem volt kalkulálható a vele járó, 15 éven át szinte megszakítás nélkül tartó szabadstílusú birkózássorozat se, amely kifárasztásos technikája ellenére olykor sportszerűen is folyt. Azon a délelőttön, tizenegyedtől fél egyig mi elsősorban a leendő lapra, a Filmvilágra gondoltunk, ami közben, lám, azóta tizenöt éves lett, ez is mutatja életünk mozgalmasságát, hogy ilyen váratlan hirtelenséggel. Hűségesen, jól, színesen tudósított mindenről, ami tizenöt év alatt a világban film-ügyben történt. Gondolatgazdagságért és hozzáértésért munkatársainak nem kellett soha a szomszédba menniök, szerencsére mindig telt az erejükből.

(Bunuel és Dali közel ötven esztendeje csináltak egy rövid, szürrealista filmet, az Andalúziai kutyát. Ennek van egy jelenete, amelyben a főszereplő köteleknek nekiveselkedve, keserves kínlódással egy zongorát vonszol, döglött számártetémmel a tetején.)

A Filmvilágnak tizenöt év alatt voltak csillogóbb és kevésbé csillogó korszakai, sikerült és sikerületlenebb számai, ebben a tekintetben mintha hasonlítana foglalkozási tárgyához, a magyar filmművészetéhez, amelyről mindig gondosan tudósított, bírálatokkal, riportokkal, beszélgetésekkel, okosan, lehetőleg elfogulatlanul. De sokszor úgy tett, mintha a magyar filmművészek olyan pianisták volnának, akiknek csak le kell ülniök egy jól hangolt zongorához, s kezdenek a koncertet, minden rajtuk múlik. Arról, hogy kinek mi je remeg, miközben behúzza a zongorát a koncertterembe és eltávolítja tetejéről a döglött szamarat, bár beavatott volt, finom diszkrécióval, etikettszerűen jobbára hallgatott.

Pedig azon a majdnem napsugaras téli délelőttön Hámos valami ilyenre is gondolhatott, mikor a lapot, mint a magyar filmművészet minden gondjának-bajának érzékeny ismerőjét, hű tükrét emlegette, s mint-hogy avatottan jó szerkesztőnek, kitűnő publicistának—humoristának—kritikusnak tartom, az ünnepontás vádját elhárítva magamtól, némileg mégis sajnálkozom, hogy ezzel adós maradt. Igaz, hogy akkori egyetértésünk ellenére én se lettem gazdája a Filmvilágnak, s így nem vehetek igazában semmit a szemére. Ezért hát béke velünk ezen a szép évfordulón.

GAÁL ISTVAN

Könyvelés

Kemény leszek, éppen azért, mert kedvelem a lapot. Tudom, hogy a kis terjedelem tömondatokat követel. Hadd kölcsönözsem a könyvelés módszerét:

A folyóirat követel:

a) jó, hogy egyáltalán létezik. Ez

nem csekélység, ha a művészeti lapok számát összevetjük a különböző sportágak szaklapjainak mennyiségével.

b) Jó, hogy igyekeznek friss hírekkel szolgálni.

c) Jó, hogy általában érdekes, ébrentartja azoknak az embereknek az érdeklődését, akik szeretik a filmet.

A folyóirat tartozik:

a) elemzésekkel. Mert a legtöbb cikk recenzió szintjén mozog. És ezt nem menti a terjedelemre való hivatkozás. Tessék kevesebb, haszontalan fotót közzétenni.

b) Új formátummal, korszerű kötőssel. Ez a tizenöt éves gönc kissé nyúlt már.

c) Átfogóbb informálással. Mert az igekezet, hogy friss hírekkel szolgáljon, néha felületes eredményeket szül. Nem tudom, nem lenne-e célravezetőbb, mondjuk minden második, vagy harmadik számot egy ország filmművészetére (már amelyik megérdemli), és egy évben egyet a magyar filmre koncentrálni. (Amely mindig megérdemli, akkor is ha szűk volt az esztendő).

A lap kialakíthatna egy folyamatos cikkszerét. Minden számban közzölhetne cikkeket külföldi lapokból, ismert kritikusok tollából.

d) A filmklubok felkarolásával. Ez a mozgalom országunkban egyébként is vészes vérszegénységben szenved. Több külföldi (pl. francia) példa mutatja, hogy az efféle kooperáció eredményes lehet. Ez gazdaságilag se lenne közömbös, mert állandó, *érdekelt* vevőkörhöz jutna.

e) Gyakoribb együttműködéssel az alkotókkal. Nem árt, ha a filmkritikus ismeri a szakmát. Legalább egy kicsit. Kritikusaink (és ez nem csak a Filmvilág gárdájára vonatkozik) javarészt irodalmi princípiumok alapján közelítenek egy filmhez. Ki vesz komolyan egy zenekritikust, aki a dúr és moll hangzás, egy képzőművészeti kritikust, aki az „al secco” és „al fresco” közötti különbséget nem ismeri?

f) Elesebb profilal. Ennek hiánya különösen azóta érezhető, amióta a tv-kritikák is helyet kaptak a lap hasábjain. Így a folyóirat túl egyensúlytalan, töredezett, magyarán rossz szul tördelt. Ezt pedig el kellene dönten, mert a Filmkultúra és a Film, Színház és Muzsika között létezik, kell, hogy legyen egy pont, ahol nem az említett két lap profiljának vegyítése történik.

Félek, a születésnap gyertya lángja túl kormosra sikerült. Remélem, a 30. évfordulóra többet írhatok a „követel” rovatba.

GYÁRFÁS MIKLÓS

Kedves „Régi játszótársak”!

A Filmvilág megalakulását követő két-három esztendőn át nagyon érdekelt és izgatott a film világvészete. Cikkeimen kívül egy hosszabb tanulmányt is írtam ebben az időben Színpad és film címen egyik dramaturgiai könyvembe. Később rájöttem, hogy film-szemléletem konzeratív. Eljárt az idő ama szépségek és mulatságok fölött, amelyek örömet szereznek nekem. Számos filmet nem értettem meg, s nem volt képem hozzá, hogy úgy tegyek, mintha érteném. Szédítő mélységeket egyszerűen szédítő ürességnek éreztem. Nem találtam meg az egymást erotikusan gyömöszölő vagy világnézeti okból kinzó női és férfiszereplők játékában sem azt a tragikus humanizmust, amelyet illő lett volna megtalálnom. A sívárság és magány élményének megszerzése érdekében általában nem szoktam szórakozóhe-

lyekre járni. Elidegenedési igényei-
met viszont a színházakban is pom-
pásan kielégítik. Egyszóval — nem
mentegetőzéseképpen mondom, csu-
pán magyarázatul — azért nem írok
filmről az utolsó tíz esztendőben,
mert a filmművészet iránti refle-
xaim megkoptak. Ilyenkor az ember
vagy beismeri, hogy konzervatív lett
és visszavonul vagy konzervatíviz-
musa szenvedélyes cáfolatául hát-
borzongatóan modern lesz.

Egyébként, mint néző gyakran elő-
fordulok a mozik nézőterén. Időn-
ként meg is állok a helyemet.

A régi szeretettel üdvözlöm a la-
pot.

HÁMORI OTTÓ

A szomszédról

Elképzeltem, mi lenne, ha lapok-
ról kellene kritikát írni, olyasféle-
képpen, ahogyan filmekről. S nekem,
történetesen, a 15 éves Filmvilágról.

Az első nehézség már a szereposz-
tásnál jelentkezik. Mondhatnám:
padszomszédok vagyunk, osztálytár-
sak, sőt társbérlok is immár tizenöt
esztendeje, ugyanegy folyosó kopott
padlót koptatjuk tovább együtt, is-
merjük egymást, mint két baráti —
és hosszú évekre együvé zárt — csa-
lád tagjai, olykor kölcsönkérjük
egymástól munkatársainkat és kul-
csainkat, ajtókhöz — és filmekhez.
Mármost, hogyan is írhatnék kriti-

kát, elfogulatlant, szigorú-tisztessé-
geset (miként megkívánjuk magunk-
tól, bármilyen műalkotás esetében)
egy olyan produkcióról, amelynek
szerzője, rendezője, bensőséges bar-
rátunk, lakótársunk is, gondjait is-
merjük sikereinek örülünk. Nos jó,
hát hiszen írunk mi kritikát film-
rendező barátaink teljesítményéről
is — olykor bizony meglehetősen
szabadjára eresztett tollal is, de ez
azért mégiscsak valami egészen más
dolog.

A szerkesztők tudják, voltaképpen
már el is döntötték egy mű megíté-
lését, amikor a kritika megírására
— a produkció ismeretében — föl-
kéri valamelyik kollégájukat. Is-
mervén egymás ízlését, szemléletét,
bizonyosan kiszámíthatjuk, hogy ezt
és ezt a művet és ez a pályatársunk
így és így látja majd. De a gyakor-
lott olvasó is hasonlóképpen van
ezzel. Megnézi a filmet, azután föl-
lapozza kedvenc lapjában a filmről
írott recenziót-tanulmányt, odapil-
lant az aláírásra és azt mondja: ér-
tem, szóval ezt a filmet kedvelik...
avagy, értem, valami itt nem tetszett
nekik. Azután már akár el sem ol-
vassa az írást. A Filmvilágot mégis
végigolvassa.

Dehiszen, lám, már benne is va-
gyok e meg nem írt kritika kellős
közepében. Akarom, nem akarom.
Mert hogy magam is végigolvasom
— várom megjelenését kíváncsian és
végigolvasom — ezt a remek kis új-
ságot. (Szűkre szabott terjedelmére,
megjelenési idejének szakaszosságá-
ra gondolok, ha azt mondom: ki-
csiny. Vagyis jó volna gyakrabban

látni s néki még azt is megbocsátanom, ha meghízna kissé.)

Hanem hát a kritika, hagyományosan:

A szerző hűségesen és pontosan tükrözi a valóságot, tizenöt éve lépésről lépésre követi hőseinek — olykor persze ellentmondásos — tetteit s ha kerüli is a szélsőséges helyzeteket, azért a lényegét meggyőzően közvetíti. A rendező invenciózus, értő tehetsége ezúttal is igazolódott. (Apropos: milyen jó mostanában Hámos Györgynek a magyszerkesztette lapban is olvasni írásait, amelyek engem mindig kedvelt Shaw-idézetekre emlékeztetnek. „A nyilvánosság előtti tréfákozás nagy kiváltságát csakis olyanoknak kellene fenntartani, akik teljesen tisztában vannak azzal, amin tréfákozunk — vagyis kivételesen komoly és alapos embereknek.”)

A közreműködők tehetségük arányai szerint jól szolgálták a produkció sikerét. Kár, hogy a díszletek nem elég nagystílusúak és a világítás is sok problémát jelent. (Mindez azonban valószínűleg éppúgy ipari probléma, mint a többi hasonló vállalkozásnál.)

Az epizodisták jól illeszkednek a koncepcióhoz.

Most már, a kritika leadása után, számomra is csak két kérdés maradt megválaszolatlan. Az egyik az, hogy vajon a társberletben élő család elcsendesedett indulatú család-fője erkölcsstelen-e, ha gyönyörködve nézi — persze minden alantas gondolattól távol — a szomszédok lányának szépségét; a másik meg az, hogy kölcsönkérhetjük-e a szomszéd kulcsát ezután is, ajtókhöz és — filmekhez?

KELETI MÁRTON

Együtt a nézőért

Soha nem csináltam szerzői filmet, most már bizonyos, hogy nem is fogok, „csak” rendező maradok. De szeretek írókkal dolgozni; Doboz Imre, Gyárfás Miklós, Kuczka Péter, Keszi Imre, Békeffi István, Thurzó Gábor, Mesterházi Lajos,

Hubay Miklós, — hogy csak néhányat ragadjak ki a hosszú sorból — írtak nekem forgatókönyveket. Sokat közülük én kerestem meg, így, anyag és téma keresés közben találkoztam többször Hámos György írsaival. Úgy láttam, különösen alkalmas a filmírásra. Rábészésemre megírta a *Két vallomás*-t, 1956-ban kezdtük, 1957-ben fejeztük be. A film még mai szemmel is modern, akkor szokatlan dramaturgiai felépítésű volt. Nagy közönségsikert aratott. Mindezt pedig azért említem most, a Filmvilág 15. születésnapján, mert így került először Hámos György kapcsolatba a filmmel, s merem hinni, hogy ez az első találkozás meg is szerezte vele a filmet. Nem sokkal a film elkészülte után ő lett a Filmvilág főszerkesztője. S gondolom, nem szerénytelenség, ha arra célok, a lap és közös filmünk közt volt valami összefüggés. S ha már erről az oldaláról nézem a lap-pal való kapcsolatomban, megemlítem, hogy a Filmvilág egyik munkatársával, Pongrácz Zsuzsával többször dolgoztam együtt: elkészítettük az *Esős vasárnap*-ot, majd később több tévé filmet.

Egyébként rendszeresen olvasom a Filmvilágot és sokra tartom a lap szerkesztőinek nehéz munkáját; azt a törekvésüket, hogy egyszerre szóljanak a filmművészekhez és a közönséghez. Igaz, ez nem mindig sikerül maradéktalanul... Ami a magam művészi-emberi törekvéseit illeti, vállalom a „vádát”: szeretem a

közönséget, szeretem, ha sokan megnézik a filmjeimet s változatlanul örülök a közönségsikereknek. Azt hiszem, a Filmvilág szerkesztői és munkatársai is szeretik, ha minél többen olvassák a lapot. A tizenötödik születésnapon azt kívánom: minél szélesebb körben terjedjen, sikeresen nevelje mind a filmművészeket, mind a filmnézőket a művészet és a közönségsiker összeegyeztetésére..

KENDE JÁNOS

Egyedül nem megy

Beidegződésemmé vált, hogy elsőjén és tizenötödikén keresem az újságosnál a Filmvilágot. Hogy ez a kialakult reflex tizenöt év eredménye, ezt csak baráti megkeresésükre vettem észre, hogy írjak a jubileumi számba.

Végig gondolom ezt a tizenöt évet, de valahogy mindig csak az én helyzetem változik, a Filmvilágé nem.

Leérettségiztem, elvégeztem a Főiskolát, leforgattam 14 játékfilmet: ez az én oldalam, és közben kéthetenként mindig vásároltam a Filmvilágot. Hogy miért, nem tudom. Mindig mást és mást kerestem, képeket, tudósításokat, kritikákat, esztétikai elemzéseket, később egyre inkább a szakmai jellegű írásokat. A Filmvilágon mérhetem le, hogyan ismertem meg apránként a filmszak-

mát, hogyan lettek a lapban leírt események, problémák saját életem mindennapi tartozékai.

Tíz-tizenöt évvel ezelőtt miért olvastam a lapot, már nem tudnám megmondani. Talán mert ez volt az egyetlen filmszaklap Magyarországon.

Ma is szorgalmas olvasója vagyok a Filmvilágnak. Mit szeretek benne? A beszélgetéseket alkotókkal, a külföldi filmleveleket, az értelmes fesztiválbeszámolókat, Mándy Iván novelláit... szóval tulajdonképpen a lapot.

De nem szeretem a lap gyakran változó kritikai szemléletét, a mindig más és más szempontokból felvetett problémákat az új magyar filmekkel kapcsolatban. Jobban szeretném, ha akár párhuzamosan két-három kritikusként állandó rovata lenne a lapban, és minden filmről mindig írnanak. Izgalmasabb, összehasonlíthatóbb lenne.

Még valami: nem szeretem — de tulajdonképpen ez minden filmkritikushoz szólna! — ha engem dicsérnek. Nem vagyok szerény, sőt. De nem szeretem, ha a film alkotójának, a rendezőnek a rovására dicsérnek. Szeretem, ha a szakmához értő, értelmes elemzést írnak az operatőri munkáról, akár több operatőr munkájának összehasonlításával, vagy egy operatőr több filmjének egybevetésével. De nagyon rossz dolognak tartom, ha rendezők vizuális elképzeléseit, sőt, néha még gondolatait is az operatőrre ruházzák át.

Miért kell Kézdi Kovács Zsolt izgalmas, színpompás, furcsa mozgásvilágú, álomszerű romantikus világát a rendezőtől elvenni, és nekem tulajdonítani? Vagy Kardos Ferenc izgalmas gondolatait miért adta át egy kritikus egyenesen nekem azzal, hogy szinte a rendező ellenére formáltam meg azokat? Elhinni vagy elhítni, hogy egy film képi világa nem a rendező erőnye vagy hibája, olyan mintha azt állítanák, a színészek vagy díszlettervező nem a rendező instrukciói alapján játszanak vagy dolgoznak. Megnyugtató érzés ezt a kérdést valamelyest tisztázni ebben a jubileumi számban, azon a jogon, hogy ebben a lapban rólam talán még csak dicséret jelent meg (ami különben mindig jólesett).

Lehet, hogy több rosszat írtam a lapról, mint amit egy jubileumi számban illene, de legyen mentségem az, hogy tizenöt éve hűséges olvasója vagyok a Filmvilágnak, és szeretnék az is maradni még néhányszor 15 évig.

KERESZTÚRY DEZSŐ

Levél a szerkesztőnek

Kedves Barátom,

el tudom képzelni, hogy mind-azok, akik felfigyeltek a Filmvilág fennállásának 15-ik évfordulójára, meglepődve sóhajtottak fel: jaj, már megint elmúlt másfél évtized! De én nem elszomorodva, inkább örvendezve nézek vissza erre a nem kevés és nem könnyű időre. Igazán nem ünnepelni akarlak; veled együtt a maguk helyére tudom tenni az ilyen alkalmakkor szokásos közhelyszerű zászlólengetést. De örömöm kifejezését a köszönetével mégis ki kell egészítenem. Három dolgot köszönök neked főként.

Először azt, hogy újra elmélyítetted, kézzelfoghatóbbá ttedd érdeklődésemet a magyar filmművészet iránt. A filmmel együtt nőtem fel; gyerekkoromtól kezdve legmélyebb benyomásaim közül nem egyet köszönhetek neki, határtalan izgalommal kísértem eseményeit, izgultam sikerein s elcsüggedtem a hazai filmgyártás oly szépen induló kibontakozásának meg-megtorpanásain, rettenetes hullámvölgyein, s boldog voltam, hogy — „belehúzván a csöbe” — szerény részesévé tétél új, magasra csapó s nemzetközileg elismert hullámtarajának. Nem bántam meg, hogy kedves invitálásodnak, ha csak tudtam, eleget tettem; mert meg vagyok róla győződve, hogy ennek a virágkornak létrehozásában nem kis része van azoknak az okos és szabad eszmecseréknek, amelyek annakidején a Filmvilág műhelyében, kerekasztal-vitáin folytak. A magyar filmtörténet munkásainak ezt észre kell venniük.

Másodszor: hálás vagyok azért a bátorságodért, hogy a „szakma” —

hogy ne nevezem klikknek — nemegyszer nagyképpen belterjes világot kiterjesztetted, hogy bevontál a bíráló, értékelő, vitatkozó munkába olyan szakmán kívüli írókat, bírálókat, nemegyszer csupán jóindulatú és jószemű érdeklődőket, akik a film — speciálisan a magyar film — ügyét szívükön viselve, valami félreértett és mértéktelenül túlértékelt szakmai belügy korlátain kívülről szemlélték, írták, bírálták; s így megadták a területnek azt a tágasságot, amely mint igazi tömeg-művészetnek kijár neki. A Filmvilágban kellő hangsúlyt kapott az az igazság, hogy a filmgyártás közös munkájában az író több s nagyobb szerep illeti meg a dialógusok megfogalmazásánál, hogy van írói szemléletmód is, ami nélkül a film legfeljebb jó üzleti rutinmunka eredménye lehet — (nem szükséges persze, hogy ez az író pedigrés tagja legyen az Írószövetségnek.)

Harmadszor köszönöm neked azt, hogy tapintattal és jó érzékkel választottad ki a világ partatlan filmterméséből azt, ami érdekes s a róla szóló irodalomból, ami itthon is hasznos. Közvéleményünk nagyon is rászokott a protokoll-tekintetek elfogadására. A Filmvilág nem egyszer s nem hatás nélkül szakított ezekkel a tekintetekkel: vissza s előre tekintve egyaránt.

Engedd meg, hogy nagy példaképeimet követve, e „fényoldalak” mellett néhány „árnyoldalra” is rámutassak. Tudom, milyen kusza, zavaros, rossz állapotban van bírálati stílusunk, nem csupán ami a

tiszta, szép, helyes magyarságot, de ami az egyenes beszédet is illeti. Te kitűnően ismered nyelvünk árnyalatait s az igazság megmondhatóságának határait. Nemegyszer érzetemes szerkesztői gyötrelmeidet, amikor mellébeszélő madárnyelven írt dolgozatokat igyekezélt helyre simítani, formálni: őszinte részvétem kifejezése mellett fogadd ezéért bátorító baráti szavaimat. Nem Osvát példáját idézem, aki képes volt izekre szedni egy közepes írást, hogy jóvá tegye: erre sem természeted, sem időd nincs. De mondjátok ki: zavaros mondatért, felesleges idegen szóért, furfangos beszédért közös kasszába mindenki büntetést fizet s a begyűlt összegből a gondos fogalmazókat, az egyenes beszédűeket jutalmazták.

S még egyet: ne légy óvatos, szűkszavú a tévé-bírálatban. A magyar tévé komoly versenytársa a mozikban vetített filmeknek, de csak elméletben. Ez a nemzeti művelődésünk tekintetében oly fontos terület szinte vagy gazdátlan a bírálatot illetően, vagy megint csak a szakma benfentesei számára vadászterület. Te megmutattad, hogy a magad módján bele tudsz szólni ebbe a „létfontosságú” kérdésbe. A magad portáján is tért nyitottál a a tévé-bírálatnak. Veszedkj több papírért, s tedd kellő mértékűvé ezt a rovatot is. Lehet persze epigrammában is bírálatot írni egy-egy műről, — de ideje lenne komoly, elvi, s nemcsak a magukat a szakma pápáinak tartó szerzőktől hozzászólásokat kérni. Újítsd fel most a tévé-kerekasztal-viták formájában az egykori film-kerekasztal-konferenciákat. Hátha ezek még filmgyártásunk jelenlegi bénaságának is véget vetnének.

KOVÁCS ANDRÁS

Több fiatal kritikust

Amióta a Filmvilág megjelenik, a magyar film megítélése körül szinte csak végtelen fogalmazással találkozhattunk. „Hullámvölgy”, „szürkeség”, „aranykor”, ezek váltogatták egymást, még film is készült arról, „miért rosszak a

magyar filmek”, de olyan könyv is megjelent, hogy „miért jók a magyar filmek”. A Filmvilágnak a filmszínálók szemszögét nézve az a legnagyobb érdeme, hogy időben felismerte, amikor új minőségű értékek jelentek meg a magyar filmművészetben és akkor sem keltett maga is pánikot, amikor azok, akik egyenesvonalú, a körülményektől függetlenül mindig felfelé ívelő fejlődést tudnak csak elképzelni, megriadtak, hogy egyik év termése gyöngébb lett, mint a megelőző évé. Nem állítom, hogy minden kritikus minden filmet helyesen ítél meg, de nem is ez a lényeg, hanem a lap tendenciája. Hogy a kritikuskok és szerzők közötti hagyományos sértődések ellenére is mennyire megbízható szövetségese a magyar filmművészetnek a Filmvilág, arra objektív bizonyítékom is van. Amikor a filmművészek szövetségének még meg volt a lehetősége arra, hogy Pécssett évente játékfilmszemlélt rendezzen, maguk a szakmabeliek, hol csak az elnökség 25 tagja, hol valamennyi játékfilmes titkos szavazással választotta ki az évi 20 filmből azt a hatot, melyet a legérdemesebbnek tartott arra, hogy Pécssett levetítsék. Bárki ellenőrizheti: a filmszakemberek ugyanazokra a filmekre szavaztak, amelyeket a Filmvilág is a legelőbbre értékelt (és persze a filmkritikusok többsége is). Ritka találkozás!

Érdeme a Filmvilágnak, hogy olyan időben állt az új törekvések mellé, amikor még a közönség jelentős rétegei idegenkedéssel fogadták (és fogadják) ezeket a filmeket. Nem féltették a népszerűségüket a lap munkásai, nem tettek engedelményt az elmaradott ízlésnek. És az, hogy így is népszerű lett a lap és az maradt, hogy több tízezres olvasótáborra van, az számunkra is biztatást jelent, bizonyítéka annak, hogy van már egy olyan nézőtábor, amely érdeklődik azok iránt a filmek iránt, amelyeket a Filmvilág is támogat. Születésnapj jó kívánságom, hogy ez a közönség ne csak kéthetente jusson hozzá információhoz, hanem hetente. Legyen heülap a Filmvilág, esetleg olyan módon, hogy egyik héten foglalkozzon változatlanul elsősorban filmmel, a másikon elsősorban televízióval. Így véget vet-

hetnének annak a tarthatalan állapotnak, hogy a több mint tizenöt éves magyar televíziózásnak még nincs hetilapja. Ugyanakkor a film se veszítené el ezt az értékes fórumát.

KÉRESEM: ne hagyja abba a Filmvilág azt a jó szokását, hogy időnként nemcsak egyes filmekről, hanem a filmművészetünkben kibontakozó tendenciákról is közöl írásokat. Tudom, hogy ez milyen nehéz, de akkor is! Kifogásom: a lap foglalkoztatja a legjobb filmkritikáírókat (olyanokat is, akik nem „filmkritikusok”) de a névsor alig bővül, hiányoznak a fiatalok. A filmgyártás több fiatalat indított el az utóbbi tíz évben, mint ahány fiatal filmkritikus azóta felbukkant és meg is maradt a pályán.

JAVASLATOM: a lehetetlenül szűk terjedelem ellenére is helyet kellene szorítani az olvasóleveleknek. Ha rendszeresen közölnének ilyeneket együtt a szerkesztőség válaszával, biztos vagyok abban, hogy egy idő múlva sok érdekes, új, szokatlan megközelítéssel lenne gazdagabb a lap és mi, akik a lapot olvassuk.

MÁNDY IVÁN

Nem írdogálok filmlapba

Lefelé mentünk a lépcsőn a Filmvilág munkatársaival. Nem volt semmi dologom a lapnál. Éppen csak benéztem, egy kis beszélgetésre. Olyan jól el lehetett beszélgetni náluk! Ilyenkor valahogy régi kávéházi dumálások légköre úszott körülöttünk.

De a lépcsőn valaki megjegyezte.

— Elég régen írtál a lapba.

Mire én.

— Elég régen.

Jó ég tudja, ez valahogy sértődött hangzott. Mintha meg lennék bántva, hogy egyáltalán írtam egy filmlapba. Furcsa, de még bennem is élt valami abból az ostoba, régi babonából. „Azért egy valamire való író talán mégse filmújságokba irkáljon!”

Dühös voltam magamra. Miért kellett nekem mégis filmújságba irkálni? Méghozzá a filmezésről! Amikor egy kisfilmben átmentem a téren, és egy ápolónőnek csaptam a szelet. Nahát ennek vége! Nincs többé filmezés, és filmújság sincs többé!

Meg is mondtam ott a lépcsőn.

— Egyszer filmeztem, azt megírtam, de azóta valahogy...

Azt hittem, ezzel megúsztam a dolgot. Csakhogy egy sovány nagyszemű lány rámmevetett.

— De hát azért csak jár moziba!

— Nem képzeli, hogy filmkritikákat írok?!

— Nem képelem. De egyszer elmesélte, hogy mennyit voltak moziban a papájával.

— A papámmal! Méghogy a papámmal! Na, viszlát!

Meglehetősen dühös voltam. Közszómon szépen, azért talán mégse kérek tippeket. Bizzák csak rám, hogy mit írjak.

Otthon még füstölögtem egy darabig. De közben már eltűnődtem a dologon. Nem vitás, ami a gyerekkoromban ért valamit, az a mozi volt. A kis mozik világa végig a városon! Emlékszem, egyszer nem volt egy vasunk se, és apával mégis becsúsztuk a Tivoliba...

Na jó, hát ezt talán meg lehet írni. Amikor megnéztük Biribit a Tivoliban. Ezt még odaadom a Filmvilágnak, de aztán kész!

Megírtam Biribit. Majd szépen megírtam azokat a régi filmeket, amiket apával a kis mozikban láttunk. Közben kibomlott a szállodák világa, ahol laktunk, a régi Pest, a gyerekkor.

Egy-két év múlva előttem volt a kötet, a Régi idők mozija.

Akárhogy is ezt a Filmvilág indította el.

Mint ezt a kisregényt, amin az utóbbi időben dolgozom. A családtag, vagy Zsámboky mozija. Úgy indult, hogy csak néhány portré ré-

— — *gi filmszínésznőkről, aztán tessék!*
Lehet, hogy még néhány évig el-
piszmozogok Zsámboky mozijával.

És, ha egyszer mégis befejezem?
Semmi vész. Majd csak kapok
valami újabb tippet.

MÁRIÁSSY FÉLIX

Ne csak okos, szép is ...

A technika fejlődése révén a film eljutott oda, hogy világszerte mind többen használják az ember kifejezési eszközeként. A magyar főiskolán is már filmmel felvételiznek a fiatalok, az olasz filmiskolán már nem is tanítanak, Rossellini prakticista elmélete szerint az ugyanis felesleges. Filmeket kell forgatni, a többi jön magától. Az új, modern eszközök révén csakugyan kevés kell hozzá, hogy képes információkkal teli vizuális korunkban kamerával „írjon valaki” naplót, úti feljegyzést, akár szerelmes levelet.

Különös módon míg a filmezés ilyen módon demokratizálódik, a filmről írók, kritikusok, esztéták, riporterek (és az utóbbiaknak nyilatkozók közül is sokan) az ellenkező irányban „fejlődtek”. Kialakult egy roppant tudományos színezetű szakzsargon, melynek nyakatekert kifejezéseit, fél évenként születő legújabb elméleteit még az Art-Kino hálózat szépen szaporodó közönsége is csak részben érti meg. A Filmvilág nem tükrözné a hazai filmvilágot, ha teljesen érintetlen maradt volna ettől a vájtfülűeknek szóló steril nyelvtől. Tizenöt éve alatt a szerkesztőség mégsem lett hűtlen önmagához. A filmet szerető, a magyar és nemzetközi filmművészet híreire kíváncsi olvasók lapja maradt. Az utóbbiak közé tartozunk mi is, akik a filmeket csináljuk. Ha nem is a néző izgalomával, de minden ellenkező híreszteléssel ellentétben mi is figyelemmel kísérjük egymás munkáját, határon innen és túl. A születésnapon dicsérni illik az ünnepeltet. A Filmvilág szerény külseje és sajnálatosan kis mérete mögött mindig érzékenyen reagált a magyar

film változásaira. Kritikáival — már ami a saját munkámat illeti — vannak jó és rossz emlékeim, és egy alapvető meggyőződés, amit kevés művészeti lap, vagy művészeti rovat mondhat el magáról; mindig mentes maradt a személyi csoportosulások, az íratlan protokoll-beosztások elfogultságaitól. Belső és külső munkatársai többnyire a néző képviselőjében hozzánk és a mi képviselőnkben a nézőkhöz szólnak, érthető és egyenes véleményt mondtak eddigi filmjeiről, újabban — egyelőre kevésbé tiszta értékrend

szerint — a televízióról is. Eppen azért; a megvesztegethetetlenség és szerénység miatt kívánnám a tolvajnyevőtől mentes filmújságnak, hogy ha már okos, legyen előbb-utóbb szép is, vagyis kívánom amit a 15 éveseknek még akcelerált korunkban is kívánni lehet: nagyra nőjjen. Igazi képeslapként maradjon hű demokratizmusához és becsületéhez.

NAGY PÉTER

Mozinéző-nemzedék

Nemzedékemet nem szokták, nem szoktuk szerencsésnek tartani, s joggal; azt hiszem, kevés nemzedéke volt a magyar történelemnek, amelyet a sors annyira megtépzott, megtizedelt, mint a miénket. Mégis ez a nemzedék, amely a huszas-

harmincas években élte gyermekkorát, egy tekintetben igazán szerencsésnek tekinthető: az emberiség történetében az első, amely a modern kor vívmányaival együtt nőtt fel. Autó, telefon, repülőgép és mozi: apáink nemzedéke találta fel, de mi voltunk az elsők, akik számára ez természetes, szinte természeti adottság volt. Ők még félve közelítették saját teremtményükhöz, mi már háziállatként, kézhez álló szerszámként tekintünk rájuk.

S ebből talán a mozi a legvárásosabb. Mióta ember az ember, mindig álmodott; de a mi nemzedékünk az első, amelynek álmait döntően befolyásolja a magunk teremtette álmvilág, a mozi: akik álmainkat oda vetítettük ki, s onnan kaptuk busásan vissza. Ezt számtalan irodalmi mű s már néhány elméleti munka is igazolja — elég csak nálunk Mátyás Ivánra, az amerikaiaknál Susan Sontagra hivatkozni.

Talán e „nemzedéki hovatarozás” is indokolta, hogy mindig örömmel

dülettáltam bele a filmkritikába. S ha ezeket az — időben egyre ritkuló — kiruccanásaimat az elmúlt másfél évtizedben legszívesebben a Filmvilág hasábjain tettem, abban azt hiszem, annak volt a döntő szerepe, hogy a magam s a szerkesztőség igénye általában találkozott: elviség és zsurnalizmus harmóniájára törekedtünk kölcsönösen.

Az elviség csak akkor riasztó, ha pöffedt nagyképűségbe öltözik; a

zsurnalizmus csak akkor becsmerlendő, ha elvtelen szélkapkodás fedőnéve. De ha az egyik mindenki számára érthetően akar nagy eszmék támogatója s védője lenni s a másik ezeknek az eszméknek a vonzó és könnyen elsajátítható, mindenki számára élvezetes tolmácsolásának útját-módját keresi, akkor mindkettő kitüntető jelző. A Filmvilág másfél évtizedével mindkettőre bőségesen rászolgált; büszke lennék, ha itt megjelent egyik-másik cikkem is megérdemelné.

NEMES KÁROLY

Mire jó egy folyóirat?

A film mint művészet a többé-kevésbé tudományosan képzettnak tekinthető közönség igen szűk bázisával rendelkezik. Ennek következménye (sőt talán természetes következménye), hogy viszont a tudományosan képzettek szűk csoportja állandóan ki van téve a kikkeseedés és sznobizmus veszélyének, a kivüliállók pedig mechanikusan — általában és követelőően — ismétlik a közönség és film kapcsolatának problémáját. Persze ennek következménye az is, hogy a közönség egy része támadást indít a Teorémát bemutató mozi ellen, vagy reakciónak tartja az egyes filmeket készítő és azok megvitatásában résztvevő művészek egész csoportját.

Ebben — a máig sem biztató helyzetben — jelent meg a Filmvilág, amely tulajdonképpen a tagadásokkal jellemezhető legjobban, amennyiben nem szolgált kikkérdéseket, sem az önmagát elítélő képzelő közönségréteg sznobizmusát. A filmkultúrát szolgálta, amelyben az elmúlt másfél évtizedben a legdöntőbb a magyar film művészetét emelésének segítése volt. A Filmvilág szerepe ebben a folyamatban már abból a néhány témából is nyilvánvalóvá válik, amelyek lapjain szinte előrejelzésként, előzetes kiállításokként jelennek meg.

Az egyetemes filmművészet eredményeinek és a magyar filmművészet fejlődési tendenciáiból fakadó szükségleteknek felismeréseként vetődött fel már igen korán a Filmvilág-ban a belső ábrázolás új szintje elérésének kérdése. Elsőnek a Filmvilág közvetítette a magyar filmnézők táborának az ún. modern filmművészet új sajátosságainak elméleti általánosítását és vonatkoztatva ezeket a tapasztalatokat, segítően a magyar filmművészetre.

Ugyancsak a Filmvilág állt ki az ún. cinema direct irányzatok létjogosultsága, tehát a dokumentumfilm megújulása szükségessége mellett és kísérte figyelemmel ennek a megújulásnak magyarországi eredményeit. Helyet kapott a folyó-

NEMESKURTY ISTVAN

Három változat egy témára

irat hasábjain a fiatal művészek támogatása, nem csak műveik méltató kritikájában, hanem a számukra való helykövetésben is, tehát alkotási sajátosságuk megfelelésének felismerésében a kor követelményeinek.

A Filmvilág egységben szemlélte a magyar és az egyetemes filmművészetet, így amikor ez az egység gyakorlatilag is létrejött, — a magyar filmművészet az egyetemes szintjére emelkedett —, akkor a sajátosságok tárgyalása is szélesebb háttérrel, az általánosabb érvényű összefüggések feltáráásával mehetett végbé. Ezért válhatott a Filmvilág a hatvanas évek végén bekövetkező alkotási problémák érzékelőjévé is.

Mindez nem jelenti azt, mintha a Filmvilág valamiféle letéteményesévé vált volna a helyes orientációnak. Inkább arról van szó, hogy a filmművészet szakmaibb szemlélete csakúgy helyén való és természetesen volt, mint a magyar filmművészet egységben szemlélése egyrészt az egyetemes filmművészetrel, másrészt az egész filmkultúrával. S hogyha e tekintetben maradtak hiányosságok, annak nagyrészt objektív okai vannak. A filmértésre való nevelés, a filmekben megnyilvánuló valóságkép közvetítette eszmei tendenciák mellett kiállás, az összefüggések bizonyos körének feltárása mellett még szükség van egy speciálisabb közönségnevelésre is. S ennek feltételei oly kevéssé vannak adva, hogy egy folyóirat önmagában igen keveset tehet. Egyszerűbben mondva: A Filmvilág korábban többet tudott tenni, hogy a filmművészet hatását segítse, sőt fokozza, tehát közvetlenül a valóság alakulásába szóljon bele. Ennek érdekében nem csak a nézőket informálta, hanem a filmművészeket is. Ennek a közreműködésnek természetesen azonban függvénye az egész társadalom szellemi életének, amelynek lanyhulása — benne a közömbösség vagy éppen a családottság — minden területre visszahat. A következtetés tehát másfél évtized után, hogy a Filmvilág nem maradhat magára, vállalásával nem lehet a kevesek egyike, hanem csak annak a teljes lendületnek része, amelynek nem megteremtője, de egyik követelője.

A munkatárs hangja. Hálás vagyok a Filmvilágnak. Szívesen írok a lapnak, értjük egymást. Még azt is beképezem, hogy talán mintha kritikai stílusának-hangjának kialakításában is részt vettem volna. Mindenesetre ott voltam az indulásnál. Végh György barátom szót, hogy indul egy új filmlap, végre valami komoly, csak filmmel foglalkozik, a színházat, irodalmat, muzsikát más lapársaira bízta. Fölkerestem Hegedűs Zoltánt, bementünk Hámoshoz, szót értettünk egymással, megbarátkoztunk. „Hagytak dolgozni”; ettől persze még nem lesz jó egy lap; sőt, éppen emiatt válhat rosszsa. A Filmvilágot azonban szerkesztették; koncepciója volt; de ezt nem a részletek méricskélésével, hanem úgy érték el, hogy sikerült a szerkesztőnek elfogadtatnia koncepcióját a munkatársakkal. Egyszóval: szeretem a Filmvilágot.

A filosz hangja. Ilyen hosszú életet egyetlen filmnap sem ért meg Magyarországon. A Mozi Világ ugyan idősebbnek hirdette magát valamikor a harmincas években, de ez kegyes család volt: igaz, hogy e címen már 1912-ben alapítottak egy szaklapot, de az 1922-ben megszűnt. A Filmvilág tehát hazánk leghosszabb életű filmszaklapja, s ettől a dicsőségtől most már senki sem fosztja meg, mert remélhetőleg évről évre öregedve egyre behozhatatlanabbá növeli korelőnyét. Ahhoz, hogy egy filmszaklap ilyen hosszú életet éljen, jó szerkesztők, érdekes tartalom és jó közönség szükséges. Ezek szerint mind a három feltétel együtt van. Tény, hogy a Filmvilág nagy szerepet játszott egy igényes, filmkedvelő olvasó- (és néző!)-közönség kialakításában. Emlékszem, milyen nehéz volt az első számokat megszerezni: ismerős újságáros nélkül nem ment. Éppen ezért az első évfolyam hiánytalan, bekötött kötete manapság ritkaság.

Egy magyar filmkészítő hangja.
Hámos György lapindító cikkének

néhány mondata az első számból (lehet, hogy ebből az ünnepélyes alkalomból mások is megteszik; én mégsem kerülhetem el, hogy ne idézzem): „Vigyáznunk kell azonban arra, hogy a fokozott alkotói felelősség kedvével, s ihlettel töltsé el a művészt, ne szorongással. E lap egyik fontos feladata annak tudatosítása, hogy bár a magas színvonalú alkotás büszkeség és öröm számunkra: a sikertelen mű nem bukás, nem tragédia. A bukástól való görcsös félelem szárnyát szegi a fantáziának, elszűrkíti a művet. Bátor alkotásokkal, s mindig megújuló kísérletezéssel kell keresnünk filmművészetünk legsajátosabb tartalmát, legkifejezőbb formáját.” Kívánom — és nem is elsősorban a Filmvilág, hanem sokkal inkább a magyar filmművészet érdekében —, hogy a magyar filmek kritikusaik ezek a szép gondolatok vezéreljék a lapban; hogy azok a magyar rendezők se érezzék magukat céltáblának, akik nem tartoznak az ügyeletes zsenik kisdal csapatába. Ha ezt sikerül megvalósítani, a magyar film ügyéért az eddigénél is többet tett a Filmvilág.

RAGÁLYI ELEMÉR

Az operatőr szemszögéből

Nem tudom, szeretem-e a Filmvilágot vagy sem. Felkérésük emlékeztetett rá, hogy már tizenöt éve olvasom többé-kevésbé rendszere-

sen, s ha most őszintén végiggondolom a lappal kapcsolatos érzéseimet, meg kell vallanom: nincsenek bennem indulatok. Nem szeretem szenvedélyesen, és nem haragszom rá. Pedig valószínűleg az volna természetes, ha szélsőséges indulatokat keltene bennünk, polarizálná a szakmai közvéleményt a Filmvilág.

Gondolom, hasznosabb, ha ünnepélyes udvariaskodás helyett megpróbálok kielemezni, mi lehet az oka a lappal kapcsolatos felemás érzéseimnek.

Nem szerencsés a Filmvilág megjelenési ritmusa. Néha véletlenül kétszer is megveszem ugyanazt a számot, a következő meg kimarad számomra, mert ritka eset, hogy az impresszumban jelzett 1-én és 15-én kapni is lehessen az újságosnál a lapot. Ahogyan minden péntek délből reflex-szerűen keresi az ember az ÉS-t, a Magyarországot, valahogy így kellene a Filmvilágnak is nyomon követhető megjelenési ritmust kialakítania. Esetleg hetilappá alakulnia, avagy következetesen a hét valamely napjára — mondjuk: minden második péntekre — időzítenie a megjelenését.

Ezzel egyidőben növelhetné a terjedelmét (hiszen magát a filmlapot lassan megnyomorítja a különben szükséges tévé-rovat), és szerencsésebb formátumra térhetne át. Ez a zsebnotesz formátum lehetetlenné teszi a képek hatásos tördelését — holott általában megiscsak a kép a filmművészet legfontosabb kifejezési eszköze —; kicsit úgy hat a lap, mint egy zsugorított magazin. Amelynek címlapjain sztárfotók dominálnak (talán az eladhatóság ol-tárán hozott kényszerű áldozatként?) — karakteres filmfotók helyett.

Valahány operatőrt kérdeznek a filmkritikáról, alighanem mind ugyanazt kifogásolja: három-négy sablon-mondat variálódik évtizedek óta az összes kritikában az operatőri munkával kapcsolatban. E tekintetben a Filmvilág sem rosszabb — és nem jobb a többi lapnál. Tíz éve, mióta a szakmában vagyok, még nem olvastam elmélyült elemzést operatőri munkáról — sem itt, sem másutt. Az írói, rendezői munka ér-

tékelésének megvannak a többé-kevésbé bevált terminus technikusai; az operatőri tevékenység elemzéséhez a szókinccs sem alakult még ki. Érzelmait fogalmazza meg a kritikus — akkor is, ha nagyon tetszik neki a film operatőri munkája, akkor is, ha nagyon nem tetszik. A képzőművészeti kritika legalább bizonyos határok között érvényes terminus technikusokkal operál. Ma már a film is megérdemelné a fogalmi apparátus kidolgozásának fátárságát a kritika részéről. Nem könnyű feladat ez; megközelítéséhez a kritikusknak végig kellene kísérnie egy-egy film készítési folyamatát attól a pillanattól, amikor az operatőr megismerkedik a forgatókönyvvel — egészen a standard-kópia elfogadásáig. Így megismerhetné, mit tehet az operatőr a film ellen vagy érdekében; hol kezdődnek az operatőri tevékenység lehetőségei. A kritikák nem hemzsegnének oda-vissza félreértésektől, tárgyi tévedésektől: gyakran olyasmiről dicsérnek, amihez semmi közöm, és olyasmiről tulajdonítanak a rendezőnek, ami teljes mértékben az én ötletem volt... Annál sürgetőbb feladata mindez a kritikának, mert ma már több tízezernyi amatőrfilmes — manuálisan — többet ért a filmcsináláshoz, mint azok, akik bírálják a filmeket. E közönség előtt saját ítéleteiket diszkreditálják tárgyi tévedéseikkel a kritikuskok.

Hozzá kell tennem, hogy sehol a világon nem oldotta még meg ezt

a feladatot a filmkritika; a legnagyobb keleti vagy nyugati szakfolyóiratok bármelyikének is ugyanilyen joggal címezhetném ezt a bírálatot, mint a Filmvilágnak. Nemzetközi méretekben is új feladat ez — s az állandóan megújuló filmnyelv fogalmi apparátusának kidolgozása; az egységes, s a progresszív művészi törekvéseknek elkötelezett kritikai mértékrendszer működőképes kialakítása —; bőségesen akad hát tennivaló a Filmvilág számára az elkövetkező tizenöt évben is.

RÉNYI PÉTER

Kisképző lap

A Filmvilágban az a legrokonoszevesebb, hogy tizenöt év alatt se nőtt meg. Úgy értem: a képe nem nőtt meg; nem lett nagyképző. Fura egy szerzet, annyi bizonyos. Nem folyóirat, nem filmmagazin: nem kápráztat el sem vakító bölcsekedésekkel, sem ragyogó fotókkal. A külföldi, aki meglátja egy budapesti újságstandon, bizonyára elcsodálkozik rajta — mi ez? Epp a legkisebb formátumú időszakos magyar kiadványt szentelték a leglátványosabb, a legvizuálisabb művészetnek? És ha már ilyen kevés hely jut a képeknek, akkor még esztétizálnak is? Úgy látszik nemcsak a könyveknek van egyéni „orszuk”... Dehát miért a formátumról értekeznek, miért nem a tartalomról? Mert

a grafikai és a zsurnalisztikai szakmában megtanultam: a formátum is bizonyos értelemben tartalom. Különösképen az, ha rendhagyó, ha nem konvencionális. A Filmvilág szerény lap — ahogy Hámos György szokta mondani: lapocska. Szerényen itt nem színvonalalant értek, hisz jó színvonalú írások sokasága jelenik meg benne. Szerényen azt értem, hogy nem szerénytelen. S ez a filmvilágban — kis f-fel — nem éppen gyakori, a filmsajtóban még ritkább: az többnyire a nagy hűhó sajtója; s minél gyengébbek a filmek, annál nagyobb a csinnadratta. A Filmvilág még akkor is szerény és csendes volt, amikor a magyar filmben nagy dolgok történtek. Persze mondhatnák, akkor lehetett is. Bizzunk benne, hogy nemsokára megint így lesz. Ezzel viszont sietni kellene, mert az a gyanúm, hogy már készülnek egy nagy formátumú, színes, műnyomóra nyomott szuper-Filmvilág tervei. Utóvégre már másfél évtizede... No de nem is folytatom, mert mit tudom én milyen fájó pontokat érintek, csak annyit tennék még hozzá: akármilyen is lesz a jövő Filmvilága, azt a szerény szellemet meg kellene őriznie. E tekintetben maradjon csak meg lapocskának.

SZINETÁR MIKLÓS

Együtt lettünk 15 évesek

15 éves a Filmvilág, és ez a kései-korai kamaszkor egy ifjú életében (gondolom nem sértő — ha nem is mindig igaz — himneműnek tartom) az egyik legizgalmasabb periódus. Még kint vannak a pubertáspattanások, de már mélyül a hang, komolyodik és egyre férfiasabbá válik. Ezeket nem a kívülálló megfigyelő mondatja velem, hiszen a Magyar Televízió is 15 éves, ezért mélyen átérzem ennek a kellemes évfordulónak — és ennek a pubertás kornak minden örömét, bánatát.

A Filmvilág és a televíziózás kezdenek közelíteni egymáshoz. Kezdetben volt egy-egy mindenhez értő tévé-kritikus, aki egyaránt volt

otthon a fejtrágyázással kapcsolatos mezőgazdasági műsorokban és a művészi finomságok legminiciózusabb rezdüléseiben. Aki egyaránt érzékeny volt a külpolitika finomságaira és a boxközvetítések szabályos, vagy nem szabályos voltára, vagyis ugyan úgy, mint ahogy a televíziózás is kezdetben együttes szakismeretet kívánt mindezekhez a műsorokhoz. (Nem is mindig kárára.) Azután differenciálódni kezdett a műsor és az évek során kinőtt az a szakembergárda, amelyik a Magyar Televízió speciális munkaterületein igyekezett egyre inkább a maga területén jól-rosszul elvégezni a feladatát. És a Filmvilág is egyre terjedő televíziós rovatában ezt a folyamatot kísérte, elvetve azt a gondolatot, hogy mindenki ért mindenhez és egyre inkább megteremtve az általános televízió-kritikán belül a specializált televíziós kritikát, riportokat. Úgy, hogy ma már tudni lehet, hogy más és másfajta műsorokról más és másfajta egyéniségek fognak írni. (Bár remélem nem lehet majd azt is tudni előre, hogy mit írnak.)

De egy lapnál sem elegendő az, ha a múltjára emlékezünk, talán fontosabb a jövőjét is támogatnunk. És én hiszem, hogy a Filmvilág televíziós rovata egyre nő és nőnie is kell és bár gondolom, nem jön el az az idő, amikor a lapot televízióvilágnak fogják hívni és lesz egy filmrovata is, de azért a két 15 éves kamasz együttélésével növekedésük közben remélhetőleg egyre szorosabb lesz a kapcsolat.

EIZENSTEIN EMLÉKEZETE

A Szovjet Filmművész Szövetség impozáns rendezvénysorozattal emlékezett a *Patyomkin páncélos* alkotójára, a filmesztétika egyik megteremtőjére, a felülmúlhatatlan filmpedagógusra, a huszas évek filmmorradalmának vezérére (Eizenstein 75 évvel ezelőtt született, szíve pedig negyedszázada szűnt meg dobogni). Az ünnepek — a filmmel kapcsolatosak is — általában két véglet között hullámanak: a szóonkok gyakran vigyázzálásba merevedve idézik a múlt nagyjait, de az is előfordul, hogy illúzióromboló szándékkal közelednek az örökséghez,

minduntalan az intimitások fátylát libbentgetik félre s megfélekednek az alkalomhoz illő tiszteletéről. A moszkvai találkozó szervezői valamennyi buktatót elkerülték s arra ösztönözték a megjelenteket, hazaiakat és külföldieket, az elmélet és a gyakorlat munkásait, veteránokat és „mindig újakat” egyaránt, hogy templomi áhitat és hazug szépelgés, fojtogató tömjénfüst és erőltetett eredetieskedés nélkül vegyék számba a roppant eizensteini életmű tanulságait, mindenekelőtt a művek és a tételek időszerűségének eredőit.

Mintha a szovjet film-

történet lapjai elevelednének meg a Dom Kino termeiben: az ünneplők tömegében itt látni a kor- és fegyvertársakat, a tanítványokat, az Eizenstein-hagyaték legjobb örököseit. Viktor Sklovszkij széles mosollyal dedikálja az évforduló előestéjén napvilágot látott Eizenstein-kötetét (e sorok írójának ezekkel a szerény szavakkal: „Egy embertől, aki nagyon szereti Magyarországot”); Abram Room fiatal kollégákkal beszélget; Trauberg megilletődve áll az egyik hatalmas Eizenstein-tabló előtt; Hohlova, Kulesov felesége éppen ismerő-

Hans Richter német rendező, Eizenstein és Balázs Béla
— 1929-ben, tengerparti üdülésen

Prokofjev és Eizenstein 1944-ben

sét üdvözlő; Mark Donszkoj a rá annyira jellemző széles gesztusokkal magyarul. Az emlékünnepe első mozzanata: Rosalj megnyitja az érdekes dokumentumokból összemontírozott kiállítást, melynek sokszínűségét és változatosságát nehéz szavakkal érzékeltetni. Munkafotók tömege. Eizenstein a kamera mögött. Felvételek a próbákról. Színek, vonalak, harmóniák a papíron. Találkozások ott-hon és külföldön. Eizenstein a katedrán. Intim pillanatok és a nyilvánosság előtti szereplés beszédes fotográfiái. A kiállításról mindenki a hatalmas vetítőbe siet: a mosolygó Eizenstein fényképe alatt Szergej Jutkevicz egymás után adja meg a szót az emlékezőknek. Sklovszkij a „soha nem feladni” eizensteini következetességet hangsúlyozza, mint meghatározó jelen-

tőségű művészi-világnézetű hitvallást; a színész Kadocsnyikov a rendező emberi portréját vázolja fel néhány mondatban, felelevenítve a *Rettegett Iván* forgatásának derűs mozzanatait; Jurenjev a kritikus Eizensteinről, Dovszenko *Zvenyigorá*-jának értő elemzőjéről mondott elismerő szavakat. A főiskolai tanítványok nevében Rosztoczkij beszélt. Hangsúlyozta: Eizenstein személyében harmonikusan egyesült a művész és a nevelő, az átadó és a befogadó, a filozófus és az agitátor. Könnyen felismerte a másik emberben rejlő talentumot (ez — Sztanyiszlavszkij szerint — a tehetség egyik fontos ismérve). Ötletei valósággal szikráztak, de másokat is szívesen meghallgatott. Elsősorban a gondolkodó-kétkelő embereket szerette.

A másnap megrendezett konferencia alapkérdése — szinte min-

den felszólaló e problémákör valamelyik vetületét érintette — az eizensteini hagyomány folytonosságának és modernségének értelmezése volt. Jurenjev, a kollokvium vezetője a *Patyomkin*-tól a *Rettegett Iván*-ig vezető út gondolati pilléereit és a kifejező eszközök gazdagítására irányuló törekvéseket vette számba. Eizenstein folyton megszegte a normákat, hogy új normákat teremtsen — állapította meg a jeles teoretikus —: soha semmit nem kanonizált, a belső monológgal, a vertikális montázssal, a színnel stb. folytatott kísérletei a totális ábrázolás szolgálatában álltak. Eredeti megfigyelésekkel kapcsolódott Jurenjev referátumához Ulrich Gregor, a jelenleg Nyugat-Berlinben tevékenykedő filmtudós, a Magyarországon is megjelentetett filmvilágtörténet társszerzője, aki a legfrissebb irányzatokban és alkotásokban fellelhető „eizensteini” motívumokat és hatásokat mutatta ki (példatárában egyebek között Resnais, Romm, Godard, Jancsó, Kluge és Alvarez-művek szerepeltek). Gregor rámutatott a közönséggel való kapcsolat megteremtésének, az érdeklődés felkeltésének, a „sokkolás-intenzitás” növelésének fontosságára. Eizenstein a nézőt valósággal aktivizálta, állásfoglalásra kényszerítette, a szovjet rendező tehát a mostanában annyiszor emlegetett művész—közönség párbeszéd egyik élharcosa volt.

Jelenet A jégmezők lovagja című filmből

Több előadás Eizenstein utóéletéről szolt. Jamada a *Patyomkin* japán hullámverésének sajátosságait elemzte, Pitera a lengyel Eizenstein-kultusz kialakulásának körülményeit tárta a hallgatók elé, a magyar beszámoló a huszas évek dokumentumait, a Nyugat, a 100%, a Korunk kritikai visszhangját ismertette. Saternyikova és a bolgár Milev Eizenstein félremagyarázóival polemizált. A szovjet kutató a Cahiers du Cinéma párfordulásának állomásait mutatta be, az utat, mely az elismerő Eizenstein-különszámoktól a denunció politikai és művészi következtetések harsány propagálásáig vezetett; Milev a francia Bazin néhány megállapításával vitatkozott. A kijevi Levin tartalmas beszámolója a filmprofesszor műhelyébe engedett bepillantást s egyszersemind okos érvekkel pukkasztotta szét a „pozitivistá Eizenstein”-legenda léggömbjét. A világból nem fogadhatunk be mindent, Eizenstein zsenije azonban, mint Levin, Pitera és mások rámutattak, szinte a teljes világot magába foglalta: nyelveket, filozófiát, történelmet, néprajzot, folklórt, művészeteket. S mindennek a leglényegét. A termékenység jellemző példája: hat vaszkos kötetben adták közre Eizenstein frásait,

A Rettegott Iván egyik jelenete

Rettegett Iván

Az Október című film egyik jelenete

a forgatókönyvetek és cikkeket. Az anyag rendezése során még kb. ugyanennyi tanulmány bukkan elő — az „összes művek” ilyenformán kb. tucatnyi óriás méretű kötetet töltenek meg. Nem számítva a játékos és komoly rajzokat, a filmekhez és forgatókönyvekhez készített vázlatokat, a grafikus Eizenstein szellemsen csúfondáros és néhány vonással is jellemek, szituációk lényegét megőrkítő skicceit (a négy faksimile-album, melynek lapjain a *Retgett Iván* kompozíciótervei, színpadi ötletek és mexikói impressziók sorakoznak, könyvészeti ritkaságnak számít). Hohlova egy látszólag technikai jellegű, valójában azonban az alkotás lényegére vonatkozó problémát tett szóvá. A regény, a festmény, a zenedarab szent és sérthetetlen, egyetlen mondatát, színárnyalatát, akkordját sem szabad megváltoztatni — a film viszont, a *Patyomkin* is, a világ különböző részein más és más hosszúságú. Egyes képek a másolásnál, a vetítésnél, a ragasztásnál stb. elkallódhatnak, pedig pl. a lépcsőjelenet megfelelő ritmusát néhány kocka hiánya is megváltoztathatja.

A többnapos Eizenstein-demonstrációt a nagy érdeklődéssel várt filmbemutatók tették teljessé. A retrospekció ezúttal elmaradt (érhetően, hiszen az egybesereglettek valamennyien

Patyomkin páncélos

Patyomkin pánccélos

jól ismerik a sokszor bemutatott és elemzett alkotásokat), helyette ritkán vagy először látható felvételek elevenedtek meg a vásznon. Edmund Meisel partitúráját, melyet a zeneszerző a *Patyomkin pánccélos*-hoz írt, sokáig elveszítettnek hitték. A mostanában előkerült hangjegy-kompozíció élő zenévé változott (egyelőre csak az utolsó tekercset szinkronizálták, Jutikevics ígérete szerint azonban rövidesen sor kerül a teljes mű „hangosítására”). Jamada a japán archívumból hozott felbecsülhetetlen értékű híradókat. Több mint két óráig tartott a szovjet—angol televíziós emlékfilm ve-

Jelenet az *Október*-ből

Eizenstein (középen) beállt egy jelenetet az Október forгатása közben

títése, amelynek összeállítását Alekszandrov, Lindsay Anderson és Karel Reisz végezte. A dokumentumösszeállítás, melyben a múlt és a jelen ölelkezik, páratlanul értékes: René Clair, Romm, Jutkevics, Grierson, Kulesov, Montague stb. nyilatkozatai mellett természetesen régi képek is felvillannak (találkozások, beszédek, utazások stb.). Láthatjuk valamennyi mű „fejlődéstörténetét”, beleértve a Naum Klejman által összeállított *Bezsín rétyje* című snittfilmet is.

A kítűnően megrendezett konferencia résztvevői azt a tanulságot erősítették meg, hogy Eizensteinnek soha nem szabad szoborrá változnia. Kimeríthetetlen művésze eleven erejét az

Eizenstein
1930-ban

Amerikában,

biztosítja, amit Tolsztoj- az egyszerűség nagysá-
ban is tisztelünk — a ga.
nagyság egyszerűsége és

VERESS JÓZSEF

A dokumentum paneljei

KÉT ÚJ PSZICHOLÓGIAI KISFILM

Manapság az ember olyan természetesen fogadja az információk áradatát, mint a zuhany rózsájából bőségesen spriccelő vizet; észre sem veszi, hogy a közlés-fürdő netán kiülőgözza egyéniségét. Mindent látunk, befogadunk, így vagy úgy hozzáidomulunk, jól vagy rosszul mindent megemésztünk.

A televíziót és a filmet ebben az értelemben nem zuhanynak, hanem vízágyúnak nevezhetnénk, nemcsak mosdat, hanem olykor el is sodor bennünket. A korszerű kommunikációs eszközök révén dokumentumként vesz körül minket a világ; eligazodni akarván mohón habzsoljuk a zsíros tényeket, s ennek egyenes következményeként éjszaka bikákkal álmodunk. A valóság persze bonyolultabb a dokumentumnál, legalább annyival, mint a történet az állapotonál. Szinte nevetséges, amikor gyanakvó tekintetünk a hiteles ábrázolás ismérveit keresve kielégülten leli meg a dokumentum pecsétjét valamely alkotáson: no lám, ez már döfi, az életből való.

Gondolom, éppen könnyen beszerezhető, hiteles körpecsét volta miatt kedvelik a dokumentumokat az igyekvő alkotók, úgy keresik fel, akár a közjegyzőt, érvényesítették jól vagy rosszul megszerkesztett iratukat. Természetes hát, hogy a közlés nyelvzete is megváltozott, legyen bár szó filmről, vagy irodalomról. Divatos a „kopogós” stílus, száraznak lenni érdem, még akkor is, ha e szárazság valóban a nedvek hiánya miatt következett be. A dokumentum — úgy tetszik — pótolja ezeket a nedveket, mivel önmagában óhatatlanul megtörténtet, valóságosat hordoz, így hát jelentős is, érzelmeket és gondolatokat ébreszt, magyarázása nem szükséges (?), az is élhet velük, aki nem született „magyarázónak”. Ily módon a nézőre hárítható a döntés és ezt olykor egy-egy mű elsődleges érdemként szokás említeni.

A dokumentum ennek ellenére kétélű fegyver, veszélyes eszköz, ha

művész-törekvés él vele; rossz kézben nem egyszer ferdeségre, a hamis igazolására vezet. A tények nem ferdülnek el, de kajla lehet a belőlük összerótt építmény, ha tégláit, paneljeit nem a tehetség maltere tartja össze. Persze ez a téglá-építmény viszony minden alkotni akaró tevékenységre vonatkozik, minden művészetet szorgalmazó próbálkozásra.

Csupán azt akartam mondani, hogy a dokumentum önmagában nem érv és nem teljesség, sőt nagyon nehezen kezelhető anyag.

A filmfelvevő gép lencsét objektívnek nevezzük, de ki ne tudná, miféle szubjektív képességek rejtőznek benne. Az objektív által rögzített valódi cselekvés, történet maga is dokumentum, csak az a kérdés, ez az önmagában mindig hiteles, értékes anyag hogyan válhat művészetté, s szükséges-e, hogy művészetté váljon?

A művészi dokumentumfilm csálóka elnevezés; a jó riport ugyan első pillantásra megkülönböztethető tőle, de a rossz fogyatékoságait olykor a művészet leplébe igyekszik burkolni, vagy önmaga hatol be vírusként a művészet sejtfalába, s bekebelezi azt. Pontosan erről a bekebelezésről érdemes szót ejteni, mert egészségkárosító folyamat. Gyanússá teszi azt is, ami valóban értékes, hiszen csak gyakorlott szem tudja megkülönböztetni a művészkedéstől a művészetet. Nos, nagyon sok olyan dokumentumfilmet láttam már, amely híján volt minden leleménynek, untatott, mivel elefántot igyekezett csinálni a bolhából, s közben a bolhát is elugrasztotta. A művészkedés legjellemzőbb ismérvei közé tartozik a sejtelmesség, s még inkább az olykor erőszakolt ellentétek utáni kapkodás, amely a néző éberségének elaltatására törekszik. Különösen jellemző ez a keményen össze-vissza vágott kisfilmekre, amelyek jobbra-balra utalnak, párhuzamokat vonnak, szimbólumokat kergetik, sőt olykor a filmszerűség

végezt a képet nézőstül megpörge-
tik, suhintják és ráncigálják, meg-
feledkezve arról, hogy az embernek
ilyenkor kiguvad a szeme.

Nos, hevenyében elmondtam fenn-
tartásaimat, — valódi szándékom
felé ilyen alamuszi módon közeled-
ve — azért, hogy két nagyon jó do-
kumentumfilmről fenntartás nélkül
beszélhessek.

Az egyik: a *Gyermekek fehér-
ben* a budapesti gyermekkórház
mindennapjairól tudósít, a má-
sik: az *Otthon* egy pszichológiai
módszer bemutatására vállalkozik.
(Pszichológus szakértők: Dr. Polcz
Alaine és Dr. Hollós Róbertné.)
Mindkét film alapanyaga szintizta
dokumentum, a felvevőgép egy pil-
lanatra sem fordul el a valóságtól,
szinte mozdulatlanul mered rá, ha-
bár az előbb említett pszichológiai
módszer maga is játék, illetve a

művészet és játék eszközeivel igyek-
szik meglelni a felszíni tények mö-
gött bujósckázó valóságot. Így ez a
dokumentumfilm valójában játékot
örökít meg, dupla fedelű edényt nyit
fel, hogy hozzáférhessünk tartalmá-
hoz.

A rendező-operatőr, Dobray
György — ez már az első kórházi
képeknél szembe ötlük — rendkívül
érzékeny; úgy látszik, szerencsés
eset az, amikor a rendező kezeli a
felvevőgépet, így azonnal követni
tudja gondolatainak villanását,
egyetlen idegpályán fut végig min-
den érzelmi rezdülés. A beteg gyer-
mekek látványa óhatatlanul meg-
rendítő, éppen ezért — praktikus
szempontból nézve — e látvány rö-
gzítése hálás feladat, már önmagá-
ban is kifizetődő lehet. De ponton-
osan ez az érzelmeket csiholó légkör
rejtja a legnagyobb veszélyt: az ér-

Két portré az *Otthon* című filmből

zalgósság, a hatásvadászat csapdáját. Dobray úgy sétál a csapdák peremén, mintha sejtelve sem volna létezésükről, olykor már-már kockára teszi egyensúlyát, attól tartunk, a tapadós, könnymasszával bélelt gödörbe zuhan; de felesleges az aggodalmunk. Így szinte borotvaélen táncolva éri el, hogy a nézőben valódi érzelem ébred, s a dokumentum ereje ily módon válik eléggé ahhoz, hogy önmaga köréből kiszabaduljon, akár a palackból a szellem. A beteg gyermekvilág olyan általános érvényű gondolatokat ébreszt, amelyeknek burkába belefér minden rémület, bitorló erőszak, vágyódó szépség, aljas fenyegetés, küzdés és igyekvő élniakarás; egyszóval beleférnek a világ lényeges dolgai. A filmdokumentum eszköztelesen változik művészetté, csupán azért, mert a rendező, az operatőr észrevesz mindent, ami lényeges, jellemző — emberre nyíló szeme van. A film stílusa egyáltalán nem zaklatott, inkább lassú lejtésű, mértéktartó. A kamera szégyenkezve elfordul egy könnyező gyermekarcról és úgy érezzük, mi magunk fordulunk el, mert az ember restelli a kétségbeesést. A kioltódó, feltámadó bánat mögött, vagy előtt ott van a gyógyulás, az ígéret, s szinte a felvevőgép is résztvesz a gyógyításban, olyan igyekvéssel hirdeti azt. Szám-talan olyan képet villant fel ez a film, amely azt bizonyítja, hogy Dobraynak van szeme, füle, látni és hallani; a dokumentumból összeállt önálló világ sajátos mű, egy érzékeny művészi alkat jelenlétéről tanúskodik. A lényegest meglátni és azt láttatni tudni valójában már a művészet mezsgyéje, az értelmezés, általánosítás pedig kapu ezen a mezsgyén. Dobray talán öntudatlanul lépett be a kapun, lehet, hogy ösztönös érzékenységében tudott oly sokat elmondani a gyermekekről ebben a filmben, de az ilyen véletlen ösztönösségben én nem hiszek. Nem állt meg a betegségnél, a szenvedésnél, sokkal mélyebbre ásott, nyitott szemű érzellemmel, humorral járta a gyermekvilágot, s a dokumentumtól csöppet sem eltávolodva önmaga értékeivel gazdagította a tényeket. Eleget tett megbizátá-

sának, híven rögzítette a gyermek-kórház légkörét, de eleget tudott tenni sajátos művészi feladatának is: el tudta mondani, mi is a gyermek.

A második kisfilm, az *Otthon* ugyancsak gyermekekről szól, jobban mondva, egy pszichológiai módszert, vizsgálatot nyomon követve meghökkentő, szinte ijesztő egyszerűséggel láttatja meg gyors korunk egyik üregét: a szülő és a gyermek viszonyának sivárodását. A pszichológiai módszer közismert. A gyermek családjának különböző tagjait jelképező bábokkal szabadjára engedve játszik, a bábok közül az egyik ő maga. Szórakoztató játék ez, a gyermek egyre jobban belefelejtkezik, maga építi fel a mesét, a történetet, maga fogalmazza a dialógusokat. A furcsa kis figurákat nyakoncsipi, ide-oda rakosgatja a játékkönyhába, játékszobába, közben fecseg, szülei és önmaga szájába adva a szót, és mi hirtelen azon kapjuk magunkat, hogy szörnyűségekről értesülünk. Magányról, sívárságról, érzelmi kiútatlanságról, — megjelenik a valódi család, a gyermeten megfogalmazott mondatokban, az ügyetlenül mozgatott bábuk egymáshoz való viszonyában. Üreget látunk, azt, ami *nincs*, aminek lennie kellene, a törődés hiányát, sóvárgást, szeretet-éhséget. A film attól válik döbbenetessé, hogy a gyermekek maguk épp hogy egy-egy pillanatra tűnnek fel, csak a hangjukat hallani, a groteszk bábok elidegenítve, távolságot tartva játszószék el a valóságot a filmfelvevőgép előtt, így válik a képsor keménnyé és hideggé, olyannyira, hogy a nézőnek összeszorul a szíve. Játékvád, játékgyötrellem, játékúr, játékkétségbeesés. A film végig meg tudja őrizni ezt a kettősséget, nem közeledik és nem is távolodik. Az objektív szem a játéktörténésre mered, s pontosan ettől a rebbenés nélkül kitárt tekintettől fut végig a hideg a hátunkon.

Reméljük, Dobray György ezt a valóság-bíró tehetségét nem veszíti el, mert az a kapu, amelyen most átjutott, ahogy mondtam már, a művészet tágas mezejére nyílik.

KRISTÓF ATTILA

A fiatalság faggatása

Minden bizonnyal nem véletlenül került aránylag közeli adásidőben a televízió műsorára az a két dokumentumfilm, amelynek félreérthetetlen szándékát írásunk címe iparkodik ugyancsak félreérthetetlenül megfogalmazni. A két dokumentumfilm — egyik közülük a dokumentumjáték sajátosan merész eszközeivel gazdagítja — a fiatalsgot faggatja olyan nagy horderejű kérdések felől, vajon hátrányos helyzetben van-e a munkás és paraszt szülők egyetemre került gyermeke, míg a második film Rózsa Ferenc hősi életének és kommunista magatartásának drámai elemeit vizsgálva azt igyekszik kitapintani, miképpen vélekedik a fiatalság a hősiességről, a hűségről, a kommunista következetességről.

Az első film *Mórocza Olga üzeni*... címmel került a képernyőre. A dokumentumfilm Banovich Tamás rendező irányításával egy évig nyomon kísérte hátrányos helyzetűt indult egyetemisták életét, újra és újra feltett, gyöngéd és tapintatos módon megfogalmazott kérdésekkel közelítve az életben sűrűn felvetődő — gyakran védekező hangszíval telített — kérdéshez: valóságnak kell-e elfogadnunk azt a bizonyos „pályahátrányt” s ha igen, miféle gyökerei vannak, milyen megoldást kínált, vagy hozott az első egyetemi év.

A film alaphangját a megközelítés módja határozza meg. Banovich Tamás és riportere, a fiatal Baló György rendkívül óvatosan, szinte a kortársak megértésével oszlatja el a film főszereplőjének és baráti körének kezdeti elfogódottságát, görcsös gátlásokat okozó kisebbségi érzését és belső feszültségeit. A film sikerének titka — gondolom — az a közvetlen, baráti érdeklődés, amely percek alatt kiküszöböli a kamera jelenlétének nyomását, az interjú feszességét meghitt beszélgetéssé oldja fel, s hozzásegíti a film szereplőit ahhoz, hogy teljes őszinteséggel nyilatkozzanak meg.

Az őszinteség, a keresetlen igaz-

mondás fokról fokra bomlik ki a filmben, amelynek dramaturgiai felépítése is figyelmet érdemel, rendkívül hatásos vágásokkal és ellenpontozásokkal oszlatva el a hátrányos helyzet társadalmi hátterében megalapuló félhomályt. A főszereplő Mórocza Olga munkás szülők kislánya, de a szülők pestkörnyéki otthonukban, jó életszínvonalról tanúskodó környezetben és légkörben beszélnek gyermekük sorsáról. A filmben csak a főszereplő szülei jelennek meg, a többitől maguk a fiatalok vallanak; a négy-öt családtag által lakott, tanulásra teljesen alkalmatlan szoba-konyhás lakásról, a magányossá vált anya esti fáradtságáról és a gyermekhez fűződő kapcsolat lazulásáról, de minél inkább átforrósodik a film hangulata, annál több szó esik arról, hogy hol és milyen formában tűnnek elő a hátrányos helyzet buktatói. A valóságok szövegrészei, mondatösszeállítások kövületként csillagnak fel. Mórocza Olga egy helyütt azt mondja egészen csöndesen, hogy az egyetemi élet első félévében senki sem világosította fel afelől, hol és miféle könyvtárban, miféle segédeszközökkel gyarapíthatná tudását, általában semmiféle tájékoztatást nem kapott a helyes tájékozódás felől. Efajta pillanatokból tevődik össze a film rendkívüli hitelessége, meggyőző ereje és intelme, hogy a hátrányos helyzetért nem minden esetben a szülők, a hátrányos helyzet tartós fennmaradásaért nem a fiatalok a felelősek.

A második filmet Kenyeres Gábor rendezte *Olvasd és add tovább* címmel. A film előzetes ismertető szövege csak annyit közöl, hogy ez a dokumentumfilm Rózsa Ferenc életéről, és a kegyetlen mártírhalált halt kommunista újságírónak a hősiességét elemző cikkéről szól. A film valójában ennél sokkal többet nyújt, dokumentumjátékká nemesedik, amelyben a fiatalok szerepet vállalnak és játszanak el, a legkisebb teatralitás nélkül, ami egyben azt is jelzi, hogy a kinvallatás eszközeinek felvonultatása, lég-

körének mértéktartó jelzésekkel való, de atmoszféricusan kifogástalan felidézése a kifaggatott fiatalokban erőteljes drámai visszhangot ütött. Az a nemzedék találkozik e film kockáin a Horthy-korszak pribéktechnikájával, amelynek erről a szégyenletes és gyötrelmes korról személyes élménye nincs, mindössze olvasmányokból, filmekből és családi hagyományokból ismeri, lényegében elutasítja, s mint egy történelmi süllyesztőben örökre eltűnt, lezárt korszakot értékeli. Ha ez a film nem szorítkozik másra, mint Rózsa Ferenc híres cikkének felolvasására, megvitatására s e szellemidéző körbe bevont fiatalok véleményének rögzítésére, akkor is gazdag és hiteles tudósítással szolgál a fiatalságunk politikai látásmódjáról.

Kenyeres Gábor azonban nem áll meg ennél a hagyományos megoldásnál, néhány kellék és köznapi díszlet segítségével s nem utolsósorban a fiatalok érzékeny reagáló képességének felhasználásával eljátszatja a dráma felvonásait. Van ebben a fegyelmezett és gondosan kiegyensúlyozott képsorban valami felzaklató. A visszhangos folyosón felvonuló öt fiatal egy kivégzőosztag komor lépteivel halad, majd megtorpan s a fegyverek helyett Rózsa Ferenc „acélköpenyes” mondatai dördülnek el. Könnyen a hatásvadászat felé tolódhatna el a beállítás, a szereplő fiatalok azonban sokkal komolyabban veszik a szerepjátszást, az átélést, semhogy a film félresiklana, letérne a dokumentum-

játék szinte tudományos gonddal kitérített pályájáról. A börtönudvaron tömegsirt ásnak, s a kivégzésre várók a falnál állnak, arccal a vörös téglák felé. A mozgás ónosan lassú és az egyenként előszóllított elítéltek arcán egy-egy pillanatra a megdöbbenet átélés jegyei tűnnek fel. A rendező leleménye hitelesen jelenít meg olyan pillanatokot, mint amikor a két illegális kommunista találkozását leleplezik, vagy amikor a kommunisták üldözésében szerepet vitt rendőr és csendőr nyomozók vallomását halljuk. E népbíró-sági jegyzőkönyv kivonatokat egy asztalon fekvő gumibot, egy roccka vízzel leöntött vállatópad látványa harsány erővel kiszakítja az epika vonzasköréből és drámai robbanótöltettel telíti meg.

A dokumentumfilm eszközei úgy szólván kimeríthetetlenek. Kenyeres Gábor filmje bátran merít e kimeríthetetlen végtelenségéből, új utakat keres és a politikai agitáció új módszereit valósítja meg. A vállalkozás tiszteltre méltó és hatásos. A kifaggatott fiatalok arról vallanak, hogy a halálra kínzott kommunista újságíró humanizmusa, a legkegyetlenebb megpróbáltatások közepette való hősi helytállása az egyszerű olvasásnál elevebb, közvetlenebb csatornákon át hatolt a tudatukba. S nemcsak a dokumentumjátékban részt vevő fiatalok érezhetik ezt, hanem a korosztályukhoz tartozó televízió nézők is.

BARÓTI GEZA

CÍMKÉPÜNK:

Drahota Andrea kapta a Magyar Filmkritikusok díját a legjobb női alakításért.

(Domonkos Sándor felvétele)

filmvilág

XVI. évf. 4. sz. — Filmművészeti folyóirat. Megjelenik minden hónap 1-én és 15-én. — Főszerkesztő: Hámos György. — Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős Kiadó: Sala Sándor. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-285. — Terjesztő a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) Közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj ¼ évre 24.— Ft. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató 73.63 Egyetemi Nyomda, Budapest

INDEX: 25 286

filmvilág

1962. M.

filmvilág

1964. JANUÁR 15.

filmvilág

ÁPRILIS 4. - 11.

Magdolna Lőrincz
és a Szovjetunió
első nője
"Szokás" című
filmjében

filmvilág

6

1964. MÁRCIUS 11.

filmvilág

7

1961. ÁPRILIS 1.

